

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ПРИФРОНТОВІ
ТА ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ**

- ✓ *Заходи підтримки бізнесу
та громад у прифронтових регіонах*

- ✓ *Правові проблеми захисту права власності
на житло в умовах його зруйнування
або перебування на тимчасово окупованій
території*

№ 19 (305) ЖОВТЕНЬ 2025

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 19 (305) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
про безпеку в закладах загальної середньої
освіти 3
Президент України В. Зеленський підписав
Закон України, який спрощує доступ
до державних і комунальних спортивних
споруд 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

Заходи підтримки бізнесу та громад у
прифронтових регіонах: законодавчі новації
та актуальні проекти 4

Каращук А.

Правові проблеми захисту права власності
на житло в умовах його зруйнування або
перебування на тимчасово окупованій
території 13

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА 20

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України про безпеку в закладах загальної середньої освіти

15 жовтня 2025 р. Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про повну загальну середню освіту” щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти».

Документ спрямований на створення безпечного освітнього середовища для кожної дитини та посилення захисту учасників освітнього процесу. Це особливо важливо в умовах повномасштабної війни та залишається актуальним і для післявоєнного періоду.

Що зміниться?

У школах буде запроваджено чіткі правила доступу і перебування, що визначатимуть порядок входу, пересування та дій у разі загрози. Це забезпечить впевненість, що діти перебувають у безпечному середовищі.

Навчальні заклади матимуть тривожні кнопки для виклику поліції, а їхня територія буде огорожена або чітко визначена, щоб запобігти потраплянню сторонніх осіб.

Для педагогів і працівників установ вводяться оновлені вимоги: до роботи не допускати осіб із судимістю, визнаних винними у злочинах проти статевої свободи, у випадках домашнього насильства, булінгу чи невиконання обов'язків щодо виховання дітей.

Фінансування заходів безпеки здійснюватиметься без залучення коштів учнів і їхніх батьків.

Також забороняється відвідувати школи особам у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, а також тим, хто має при собі небезпечні предмети або речовини.

Як зазначає Департамент комунікації МВС, ці зміни є частиною державної політики у сфері захисту дітей. Умови навчання мають бути не лише сучасними та якісними, а й безпечними – навіть у час війни (*Офіційний сайт ЦК Профспілки працівників освіти і науки України (<https://pon.org.ua/novyny/12323-prezydent-pidpysav-zakon-pro-bezpeku-v-zakladakh-zagalnoi-serednoi-osvity.html>). – 2025. – 15.10*).

Президент України В. Зеленський підписав Закон України, який спрощує доступ до державних і комунальних спортивних споруд

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 4594-IX, який передбачає можливість надання державних та комунальних спортивних споруд у погодинне користування без складних процедур оренди.

Нововведення спрямоване на те, щоб зробити спортивну інфраструктуру більш доступною для громадян. Відтепер школи, спортивні секції, клуби та окремі громадяни зможуть швидше і простіше отримати доступ до спортивних залів, стадіонів чи басейнів для проведення тренувань або занять.

Важливо, що спрощений механізм застосовуватиметься лише до тих об'єктів, які

внесені до Електронного реєстру спортивних споруд. Це дозволить забезпечити прозорість процесу, зменшити бюрократичні перепони та підвищити ефективність використання спортивних об'єктів.

Реалізація Закону сприятиме розвитку масового спорту, популяризації активного способу життя та збільшенню доходів спортивних споруд.

Нагадаємо, у вересні цього року Верховна Рада України за ініціативи Міністерства молоді та спорту України ухвалила законопроект «Про внесення зміни до статті 2 Закону України “Про оренду державного та комунального майна”» щодо

надання державними і комунальними закладами платних послуг у сфері фізичної культури та спорту, що не є орендою (*Міністерство молоді та спорту України* (<https://mms.gov.ua/news/>

prezydent-ukrainy-volodymyr-zelenskyi-pidpysav-zakon-iaki-sproshchuie-dostup-do-derzhavnykh-i-komunalnykh-sportyvnykh-sporud). – 2025. – 15.10).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Заходи підтримки бізнесу та громад у прифронтових регіонах: законодавчі новації та актуальні проєкти

У серпні цього року набув чинності Закон України «Про внесення змін до розділу “Прикінцеві та перехідні положення” Цивільного кодексу України щодо особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану», що передбачає правовий захист для підприємців, які втратили можливість здійснювати господарську діяльність через бойові дії, тимчасову окупацію або знищення підприємств¹.

Відповідний документ, що став відповіддю на численні виклики, які виникли для бізнесу в умовах війни, запроваджує нові законодавчі інструменти, що дозволяють призупинити виконання кредитних та лізингових зобов’язань в разі втрати або недоступності майна через бойові дії чи окупацію. Зокрема, він передбачає звільнення окремих категорій позичальників від обов’язку сплати за кредитами чи позиками на час дії воєнного стану та протягом року після його завершення.

Законопроєкт розроблено з метою захисту інтересів насамперед аграріїв, які через збройну агресію Російської Федерації та пов’язану втрату заставленого майна втратили можливість вести відповідну господарську діяльність, внаслідок чого не можуть вчасно виконувати свої зобов’язання перед банками-кредиторами за раніше залученими кредитами та перед лізингодавцями за договорами фінансового лізингу. Для досягнення зазначеної мети законопроєктом передбачається внесення

відповідних змін до Цивільного кодексу України та до Закону України «Про виконавче провадження»².

Аналізований Закон передбачає:

– Заборону нарахування штрафів і пені за прострочення під час дії воєнного стану та протягом одного року після його завершення.

– Відтермінування основної суми кредиту – поки тривають бойові дії та їх наслідки.

– Мораторій на примусове стягнення майна, якщо господарство розташоване в зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території.

Ці положення дозволять врятувати сотні господарств від банкрутства, а родинам аграріїв – зберегти житло, землю, техніку та можливість відновити роботу.

Документ стосується підприємців, які взяли кредити до початку повномасштабного вторгнення РФ, але наразі не можуть вести господарську діяльність через те, що їхнє майно, яке було предметом кредиту або лізингу, знаходиться на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій. «Для таких підприємств відновлення виробництва можливо лише після завершення бойових дій та окупації. Спроби ж стягнути з них заборгованість вже зараз ведуть лише до їх остаточного банкрутства та припинення ними підприємницької діяльності», – ідеться у Пояснювальній записці до документа.

Врегулювати проблему економічної життєдіяльності на прифронтових територіях

¹ Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4340-20#Text>

² Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/256872.html>

ще з моменту початку повномасштабного вторгнення закликали громади Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей, об'єднання аграріїв. Зокрема, Всеукраїнський конгрес фермерів неодноразово піднімав це питання на зустрічах із фермерами по всій Україні і воно було одним з найгостріших³. Ухвалення ж Закону ВКФ оцінює як важливий елемент захисту українських аграріїв в умовах війни. Так само Всеукраїнська Аграрна Рада⁴ зреагувала на законодавчі новації як на підтримку агросектору в критично важкий період. Ще з початком війни ВАР наполягала на необхідності законодавчого врегулювання кредитного тиску на аграріїв, які постраждали внаслідок війни, зокрема через окупацію або руйнування господарств. До підписання Закону аграрії залишались без правового захисту. Банки продовжували нараховувати штрафи, стягувати борги у повному обсязі, ініціювати судові справи. Нерідко ці позови поширювались не лише на підприємства, а й на фізичних осіб-порушників, що призводило до арештів рахунків, втрати житла, транспорту й останніх активів. У багатьох випадках це ставало вироком для агробізнесу. ВАР неодноразово піднімала це питання на конференціях, у діалозі з урядовцями та парламентом.

Водночас в аграріїв залишаються невирішеними ще низка інших важливих питань та проблем, з якими кожного дня стикаються сільськогосподарські товаровиробники прифронтових територій. Серед них є питання обмеженого доступу до кредитних ресурсів сільськогосподарських підприємств, які здійснюють свою діяльність ближче 40 км до лінії фронту, бронювання працівників аграрних підприємств, збитків аграріїв у зв'язку з будівництвом фортифікаційних споруд на земельних ділянках сільськогосподарського призначення на прифронтових територіях,

³ Всеукраїнський Конгрес Фермерів. URL: <https://farmers.org.ua/zakon-pro-zamorozku-kredytiv-dlia-aharariiv-pidpysano-prezydentom/>

⁴ Agravery.com. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/prezident-pidpisav-zakon-pro-zamorozku-kreditiv-dlia-agrariiv>

проблем релокованих аграрних підприємств, знищеного врожаю, пошкодженої техніки, замінованих полів, знищених складів та елеваторів, державної підтримки аграріїв тощо.

Ці питання потребують термінового законодавчого врегулювання. У зоні бойових дій продовжують працювати підприємства, які кожного дня ризикують життям працівників через обстріли, заміновані поля, і, як наслідок, мають знищену техніку, зірвані логістичні ланцюги, а подекуди і відсутність елементарних умов для виробництва. Очевидно, що таким господарствам потрібна реальна, цільова, довгострокова підтримка з боку держави. Ці та інші гострі питання вже опрацьовуються наразі в Комітеті Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики, й очікується, що за ними буде підготовлена реальна, цільова, довгострокова підтримка з боку держави⁵.

Насамперед уряд готує комплексну програму підтримки прифронтових регіонів, яка включатиме підвищення зарплат бюджетникам, пільги для бізнесу і розв'язання житлових питань. Наразі в Україні готують окрему програму для прифронтових регіонів, яка була б дієвою для людей і громад та охоплювала б зменшення податкового навантаження на бізнес⁶.

Зокрема, бізнесу на територіях деокупованих та прифронтових громад планують надавати податкові пільги та вводити низькі відсоткові ставки на кредити. Це передбачено в концепції законопроекту «Про основні засади відновлення України» (презентований Мінінфраструктури ще у травні 2014 р.)⁷. Серед потенційних преференцій, які, на думку розробників законопроекту, забезпечать комплексний підхід до відновлення громад, зруйнованих під час воєнних дій:

⁵ Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/262953.html

⁶ Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/biznes-na-deokupovanyh-ta-pryfrontoviyh-terytoriyah-planuyut-nadavaty-podatkovy-pil-hy>

⁷ Проект Закону України «Про засади відновлення України». Офіційний вебсайт Мінінфраструктури. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35630.html>

– інфраструктурна підтримка – забезпечення доступу до критичної інфраструктури (дороги, електропостачання, вода, інтернет, медичні та освітні послуги);

– фінансові стимули (додаткові субвенції, гранти або ж пільгове фінансування комунального та приватного сектору) або інші форми фінансової підтримки для підприємців, які вирішують розпочати або розширити бізнес на цих територіях, механізми підвищення заробітної плати для освітян, медиків і працівників державних органів, які працюють у прифронтових регіонах;

– податкові пільги для підприємців та фізичних осіб, житлові рішення для родин, що проживають і працюють у таких регіонах – держава планує покривати перший внесок за іпотекою, податкові стимули та кадрові пільги для бізнесу; зменшення податкового навантаження і збільшення частки працівників, які можуть бути заброньовані на підприємствах, що працюють у прифронтових і прикордонних громадах;

– підтримку інновацій та заохочення інвестицій;

– заохочення місцевого виробництва та споживання;

– інформаційна підтримка підприємництва та навчання.

Як розповів міністр розвитку громад та територій О. Кулеба⁸, наразі уряд готує окрему програму для прифронтових регіонів, яка була б дієвою для людей і громад та охоплювала б зменшення податкового навантаження на бізнес.

Програма передбачає чіткі інструменти допомоги для людей, громад і бізнесу, які залишаються та працюють у складних безпечових умовах і покриватиме всі рівні – від підтримки конкретної родини до залучення інвестора і гарантій для роботодавця.

Це надзвичайно актуальне питання, адже загальні втрати тільки у прифронтових областях становлять 182 млрд дол., що становить майже 31 % загальної суми по країні⁹.

⁸ Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/daniya-vydilyt-blyz-ko-89-mln-dolariv-na-zakupivlyu-amerykans-koi-zbroi-dlya-ukrainy>

Задля покращення ситуації пропонується створення спеціального Фонду підтримки, місія якого полягала б у підтримці економічної активності, інвестування та створенні робочих місць на прифронтових територіях з урахуванням факторів підвищеної військової небезпеки.

Причому цей Фонд не підмінятиме собою вже створені інституції (Агентство відновлення та розвитку інфраструктури України, Фонд регіонального розвитку України, Фонд розвитку підприємництва, у перспективі – Національну установу розвитку), а доповнюватиме їх.

Новий український уряд продовжує напрацьовувати політику попереднього Кабміну з метою вирішення проблем, з якими стикаються жителі прифронтових територій. Зокрема, Кабмін ухвалив зміни до Постанови № 209, якими передбачив звільнення внутрішньо переміщених осіб, громадян та бізнес із прифронтових і тимчасово окупованих територій від сплати за низку реєстраційних послуг. Нововведення діятимуть на час воєнного стану та ще місяць після його завершення¹⁰. Згідно зі змінами, ВПО, громадяни, зареєстровані або задекларовані на тимчасово окупованих територіях чи територіях, де ведуться активні бойові дії, а також юридичні особи та ФОП, або ті, що змінили своє місцезнаходження під час воєнного стану, звільняються від сплати: адмінзбору за державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень; плати за надання інформації з Держреєстру прав у паперовій формі; адмінзбору за внесення змін до відомостей про юрособу або ФОП у Єдиному держреєстрі; плати за відомості з ЄДР у паперовій формі (якщо вони стосуються запитувача); держмита за реєстрацію чи розірвання шлюбу, зміну імені, повторну видачу свідоцтв та витягів із ДРАЦС; плати за проставлення апостиля на документах,

⁹ Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/hetmancev-anonsuvav-masshtabnu-prohramu-pidtrymky-dlya-pryfrontoviyh-rehioniv>

¹⁰ Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4025628-urad-zvilniv-gromadan-iz-prifrontovih-teritorij-vid-splati-za-reestracijni-poslugi.html>

виданих органами юстиції, судами, архівами та нотаріусами. Водночас отримання послуг в електронній формі через застосунок «Дія» залишається платним, наголосили в Мін'юсті.

Також ухвалено перший пакет рішень на виконання доручення Президента України щодо підтримки прифронтових регіонів. Про це повідомила Прем'єр-міністр України Ю. Свириденко¹¹. Програма охоплює 238 громад у 10 областях, де проживає 6,6 млн людей, серед яких 3,7 млн належать до вразливих категорій.

Документ передбачає п'ять ключових напрямів:

Житло. За програмою «єОселя» держава компенсуватиме 70 % першого внеску на іпотеку для внутрішньо переміщених осіб та жителів прифронтових територій, а також 70 % виплат за кредитом у перший рік. Додатково виділяється 40 тис. грн на оплату зборів, пов'язаних з оформленням іпотеки. Окремо уряд виділив Міністерству розвитку громад та територій України 1,6 млрд грн на реалізацію програми «єВідновлення»¹². Із цієї суми близько 1,3 млрд грн спрямують на житлові сертифікати для купівлі нового житла замість зруйнованого. Отримувачами стануть 839 осіб. Ще 335 млн грн передбачено на відбудову будинків на власній землі для 152 родин. За офіційними даними, програма «єВідновлення» вже працює понад два роки і допомогла близько 120 тис. українців відремонтувати, збудувати чи придбати нове житло.

Безпека. Заплановано будівництво укриттів та захисних споруд у школах, дитсадках, закладах культури та громадських просторах.

Підтримка людей. Кожне домогосподарство отримає 19 400 грн на тверде паливо, а щомісяця компенсуватиметься 100 кВт електроенергії на особу. Оплату суспільно корисних робіт збільшують на 33 %. Скасовуються адмінзбори

та держмита за реєстрацію бізнесу і майна. Учні шкіл у прифронтових регіонах матимуть безкоштовне харчування.

Підтримка бізнесу. Аграрії у зонах бойових дій отримають субсидію 1000 грн/га, а також гранти на закладення садів і теплиць до 400 тис. грн/га з компенсацією до 80 % витрат. Критично важливі підприємства зможуть бронювати до 100 % військовозобов'язаних працівників.

Охорона здоров'я. Медзаклади в сільських і віддалених громадах отримають 20 % надбавку за надання первинної допомоги. Також підвищать коефіцієнти оплати для екстреної медичної допомоги.

Паралельно уряд готує другий пакет рішень, який передбачатиме спеціальні режими ведення бізнесу з покриттям воєнних ризиків, розширену програму відновлення житла, пріоритетне забезпечення лікарень ліками та обладнанням, а також підвищення зарплат, пенсій і додаткові програми допомоги для вразливих груп населення.

Зокрема, молоді лікарі, починаючи з 2025 р., які закінчили інтернатуру в одному з 20 державних закладів вищої освіти у сфері управління МОЗ або МОН, та працюватимуть у селах і на прифронтових територіях, можуть отримати від держави одноразову виплату в розмірі 200 тис. грн¹³.

Також український бізнес отримає можливість застрахувати воєнні ризики в межах нової державної програми (з 1 жовтня 2025 р.)¹⁴. Кабінет Міністрів України розробив два механізми: один – для прифронтових територій, де підприємцям компенсуватимуть збитки від зруйнованого майна, другий – для решти регіонів, де держава покриватиме частину страхової премії.

1. Для прифронтових територій оператором стане Експортно-кредитне агентство (ЕКА). Фізичні особи-підприємці та юридичні особи

¹¹ Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/338463-yuliya-sviridenko-obyavila-pervyy-paket-podderzhki-prifrontovikh-regionov-vklyuchaet-pyat-punktov>

¹² KamPress. URL: <https://kampress.info/uriad-zapuskaie-prohramu-pidtrymky-pryfrontovikh-rehioniv-shcho-vidomo/>

¹³ Суспільне Мовлення. URL: <https://suspilne.media/chnihiv/1094128-200-tisac-griven-ta-sluzbove-zitlo-nadadut-molodim-likaram-aki-pracuvativut-v-selah-ta-na-prifrontovih-teritoriah/>

¹⁴ Landlord. URL: <https://landlord.ua/news/kabmin-zapuskaye-programu-strahuvannya-voyennyh-ryzykiv-dlya-biznesu-yak-praczuvatyme-novyj-mehanizm>

зможуть отримати компенсацію за нерухомість, зруйновану внаслідок війни. Для цього потрібно буде стати на облік в ЕКА та сплатити збір. Розмір внеску та максимальна сума виплат ще узгоджуються. Водночас компенсації не надаватимуть компаніям, які мають податкові борги, перебувають під санкціями чи ведуть діяльність на окупованих територіях. Для повноцінного запуску програми доведеться внести зміни до законодавства.

2. Для інших регіонів діятиме модель, подібна до програми «5-7-9 %». Держава частково компенсуватиме страхову премію, що дозволить знизити тариф для бізнесу приблизно до 1 %. Наприклад, за полісом на 10 млн грн з тарифом 3 % компанія сплачуватиме лише 1 %, решту – покриватиме бюджет.

Фінансування планують забезпечити за рахунок держбюджету та допомоги міжнародних партнерів. Для швидкого старту окремий фонд чи агентство не створюватимуть, однак, у майбутньому може з'явитися інша довгострокова модель.

Страховий ринок загалом позитивно оцінює запуск програми, вважаючи компенсацію премій стимулом для бізнесу. Проте експерти попереджають: страхування воєнних ризиків не стане масовим через обмежені ліміти покриття та низьку готовність страховиків брати на себе великі ризики. За попередніми розрахунками, для великого бізнесу ліміт становитиме лише 10–20 млн грн, тому механізм найбільше підійде малим і середнім підприємствам.

Іноземні страхові компанії працюють в Україні обмежено та уникають прифронтових територій. Уряд наразі не планує зобов'язувати їх покривати ці ризики – програма залишається добровільною, з акцентом на баланс інтересів бізнесу та державного бюджету.

До розробки програми заходів підтримки бізнесу у прифронтових регіонах долучилися передусім фахівці однієї з найбільших у світі міжнародних аудиторсько-консалтингових мереж – BDO¹⁵. Основні зусилля вони фокусують

на визначенні головних проблем і викликів бізнесу у прифронтових регіонах та розробці рекомендацій, які сприятимуть відновленню підприємств і створенню стабільного бізнес-середовища в цих критично важливих для економіки України регіонах. Пропозиції від експертів зосереджені на підтримці територій з боку центральної та місцевої влади, донорів, міжнародних організацій, урядів, банків і фінансових установ.

Серед запропонованих ними рекомендацій:

– Компенсація військових ризиків. Рекомендується створити механізми компенсації для внутрішніх і зовнішніх інвесторів, забезпечити прогнозовані мобілізаційні заходи та розглянути можливість збільшення квоти на бронювання військовозобов'язаних працівників до 100 % для критично важливих підприємств.

– Зміни в податковій політиці. Пропонується зниження військового збору до 1,5 % та Єдиного соціального внеску (ЄСВ) до 10 % для роботодавців, які працюють на прифронтових територіях. Це допоможе зменшити фінансовий тиск на підприємства, що функціонують в таких умовах. Також рекомендується запровадити тимчасову нульову ставку податку на землю та нерухомість для підтримки бізнесу в цих регіонах, що дозволить знизити податкове навантаження на підприємців і стимулювати відновлення інфраструктури.

– Фінансування та кредитування. Пропозиція розширити програму «Доступні кредити 5-7-9 %». Це дозволить підприємствам на прифронтових територіях отримувати доступне фінансування для відновлення. Також планується пільгове кредитування для підприємств, які зазнали збитків через пошкодження майна внаслідок військових дій. Програма надасть фінансування для відновлення інфраструктури та виробництва. Крім того, передбачено реструктуризацію кредитів для бізнесу та переформатування програми «єРобота» для підтримки безробітних на прифронтових територіях.

– Логістична та інфраструктурна підтримка. Запровадження механізму відшкодування частини транспортних витрат для підприємств,

¹⁵ BDO Україна. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/news-2/2025/bdo-in-ukraine-assisted-in-developing-ebas-business-support-recommendations-for-frontline-regions>

що працюють у Харківській області та інших прифронтових регіонах. Також цей пункт охоплює встановлення зниженої ставки податку на прибуток або тимчасове звільнення від нього для транспортних компаній, які обслуговують території активних бойових дій та створення спеціальних економічних умов для логістики.

– Створення спеціальних економічних зон у прифронтових регіонах, орієнтованих на залучення інвестицій та стимулювання повернення економічно активного населення.

Ця робота є надзвичайно актуальною, особливо для невеликих сільських і селищних громад, які і до початку повномасштабного вторгнення зіштовхувалися із труднощами у сфері соціального й економічного розвитку. Як свідчать результати дослідження Незалежного аналітичного центру Cedos¹⁶ стану сфери соціального захисту на прифронтових територіях, війна лише поглибила наявні проблеми й ускладнила становище населення. Багато мешканців і мешканок покинули прифронтові громади, водночас у ці громади переїхали внутрішньо переміщені люди з більш небезпечних та окупованих населених пунктів. У прифронтових громадах зменшилися надходження до бюджетів через виїзд працездатного населення, часті обстріли спричиняють руйнування житла та інфраструктури, бракує кадрів для відбудови зруйнованих будинків, обслуговування інфраструктури, а в деокупованих громадах високим є рівень замінованості земель. Відтак головними проблемами прифронтових громад є високий рівень безробіття, нестача кваліфікованих кадрів, нерозвиненість транспортної мережі, транспортного сполучення та інфраструктури тощо. Окрім цього, збільшилася кількість населення, яке потребує підтримки від громади, що створює значне навантаження на сферу соціального захисту населення.

Тож у прифронтових громад для переходу до відновлення та впровадження сталих рішень високою є потреба в екстреному реагуванні на

труднощі, які виникають. Громади насамперед потребують підтримки у подоланні наслідків війни та мінімізації їхнього негативного впливу.

Прифронтові громади потерпають від обстрілів, які призводять до пошкоджень інфраструктури, руйнувань комунальних будівель і житлових будинків. Значна частина територій деокупованих громад замінована. Як наслідок, є потреба у посиленні громадської безпеки і цивільного захисту та регулярних ремонтних роботах.

Водночас ресурси прифронтових сільських і селищних громад обмежені. Місцеві органи влади зіштовхуються зі значними складнощами у своїй роботі в умовах необхідності постійно реагувати на виклики. Учасниці й учасники дослідження говорили про такі труднощі в роботі місцевих органів влади як нестача бюджетних коштів, нестача кадрів, необхідність швидко опановувати нові навички і залучати фінансування. Через нестачу людей та додаткове навантаження, пов'язане зі співпрацею з партнерами і донорами, працівниці та працівники місцевих органів влади часто поєднують кілька посад в одній, перевантажені робочими завданнями і працюють понаднормово.

Та одним з найбільших наслідків повномасштабної війни стало суттєве зменшення чисельності населення у прифронтових сільських і селищних громадах: кількість населення зменшилася на третину, а подекуди – вдвічі. Із громад у безпечніші регіони здебільшого виїхало працездатне населення, особливо родини з дітьми. Залишаються у громадах частіше люди пенсійного віку, люди з інвалідністю, малозабезпечені сім'ї. Люди пенсійного віку становлять близько половини населення деяких громад. Окрім цього, у прифронтові громади переселилися внутрішньо переміщені люди з територій, які розташовані ближче до лінії бойового зіткнення або перебувають під окупацією.

Такі зміни у складі населення призвели до зменшення надходжень до бюджету громад через виїзд працездатного населення і водночас збільшення частки населення, яке потребує підтримки від громади. Це створює значне

¹⁶ Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/soczialnyj-zahyst-u-pryfrontovyh-sil'skyh-i-selyshhnyh-gromadah/>

навантаження на сферу соціального захисту населення.

З іншого боку – у таких громадах є нестача робочих місць і, як наслідок, високий рівень безробіття населення. Ця проблема існувала там і раніше та лише поглибилася внаслідок війни. Попри високий рівень безробіття, викликом є нестача кваліфікованих працівників і працівниць різних спеціальностей. Незаповненими лишаються вакансії професій, в яких частка зайнятих чоловіків до повномасштабного вторгнення значно переважала над часткою жінок. Це створює складнощі в роботі екстрених служб, ремонтних і будівельних бригад тощо й актуалізує потребу у навчанні жінок таких спеціальностей. Громади використовують різні стратегії, аби адресувати ці виклики: реалізують програми перенавчання та підвищення кваліфікації кадрів, залучають безробітних людей у суспільно корисні роботи.

Близько половини населення прифронтових громад потребують соціального захисту – соціальних послуг, фінансової та матеріальної допомоги. Незначні надходження до бюджету громади не можуть надавати деякі соціальні послуги, в яких є висока потреба серед населення: послугу стаціонарного догляду, денного догляду, підтриманого проживання. Окрім цього, їм бракує ресурсів для розробки комплексних програм підтримки різних груп людей. Значною складністю залишається евакуація з небезпечних районів людей похилого віку та людей з інвалідністю і забезпечення їм житла та догляду в іншій громаді.

Також у прифронтових громадах значно зростає потреба у психологічній та гуманітарній допомозі, одним з найбільших викликів для громад є нестача кваліфікованих кадрів і неможливість втримати їх у громаді через низький рівень оплати праці.

Окрім того, існує чимало труднощів і потреб, з якими стикаються прифронтові сільські та селищні громади у сфері житла.

На сьогодні житло є одним з найбільш постраждалих секторів економіки. За даними уряду України та міжнародних організацій, станом на грудень 2024 р. близько 13 % всього житлового фонду в Україні було пошкоджено

або зруйновано, що вплинуло на понад 2,5 млн домогосподарств. Необхідні інвестиції в секторі житла оцінюють у близько 83,7 млрд дол.

Однак виклики у житловому секторі не є однаковими на всій території України. У прифронтових громадах труднощі у сфері житла поглиблюються через наближеність до лінії фронту, часті обстріли, а в деяких випадках – через пережитий досвід окупації. Унаслідок близького розташування до лінії бойового зіткнення та/або кордону з Російською Федерацією деякі громади зазнають частих руйнувань і пошкоджень житлового фонду. Крім цього, такі громади часто є першим місцем, куди в'їжджають внутрішньо переміщені люди. Саме тому завданням таких громад є забезпечити прихисток після евакуації або розмістити у громаді людей, які вирішують залишитися. Як зазначається у дослідженні незалежного аналітичного центру Cedos¹⁷, місцевим органам влади у прифронтових громадах доводиться долати три типи викликів у секторі житла:

1) ті, які громада мала до повномасштабного вторгнення;

2) ті, які виникли у більшості громад України внаслідок повномасштабної війни;

3) ті, які спричинені наближеністю до лінії фронту.

У прифронтових сільських і селищних громадах нове будівництво не ведеться – майже все житло побудоване до 1990 р. Більшість житлового фонду становлять індивідуальні будинки. Наявні багатоповерхові будинки мають застарілі системи комунікацій і приміщення, що перебувають у незадовільному стані.

У громадах наявне безхазяйне житло і будинки, власники чи власниці яких тривалий час мешкають в інших населених пунктах або інших країнах. Проте з різних причин громади не використовують ці будинки для розміщення ВПО або людей, які втратили житло. Зокрема, це пов'язано з тим, що безхазяйні будинки

¹⁷ Житло у прифронтових сільських і селищних громадах. Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-u-pryfrontovyh-silskyh-i-selyshhnyh-gromadah/>

не перебувають у комунальній власності та потребують капітального ремонту. Власники ж будівель, які тривалий час не мешкають у громаді, не завжди готові здавати житло в оренду іншим людям.

Рівень безбар'єрності як житла, так і простору громад загалом є низьким.

Унаслідок війни в деяких громадах пошкодженим або зруйнованим є близько 90 % житлового фонду. При цьому, за словами учасниць та учасників дослідження, комплексна відбудова не ведеться. Ті роботи та заходи, які наразі відбуваються, є скоріше точковим або екстреним реагуванням на обстріли. Проведення таких ремонтних робіт також має низку проблем. Зокрема, це нестача кваліфікованих працівників і працівниць, відсутність у громадах ремонтних бригад і неготовність бригад з інших міст приїжджати на прифронтові території.

Кошти на відбудову житла мешканці та мешканки прифронтових громад здебільшого отримують за програмою «Відновлення». Також у цьому процесі підтримку надають неурядові організації. Часто неурядові організації допомагають саме з нескладними ремонтами – надаючи будівельні матеріали, а іноді й організовуючи роботу бригад. Проте, за словами представників і представниць місцевих органів влади, допомога від НУО не є постійною. Водночас громади потребують постійної можливості звернутися по матеріали чи підтримку в організації робіт.

Отримана під час дослідження інформація свідчить про те, що люди часто зіштовхуються з труднощами у спробах отримати компенсацію за пошкоджене чи знищене житло. Так, труднощі виникають у разі повторного руйнування через неможливість підтвердити результати першого ремонту; через відсутність правоустановчих документів чи технічного паспорта або не оформлене належним чином житло у випадках, коли два окремі домогосподарства мешкають в одному розділеному на дві частини будинку; через брак статусу населеного пункту у поселень, де мешкають люди.

Місцеві органи влади здебільшого не мають можливості допомагати з розміщенням

людей, які потребують житла. Тому люди, які втратили житло внаслідок бойових дій чи вимушеного переміщення, переважно проживають у родичів. Також частина таких людей мешкають в орендованому у приватних осіб житлі, за згоди власників чи власниць розміщуються у вакантному житлі, проживають з незнайомими людьми та рідко купують собі житло. Під час оренди житла у приватних осіб люди зіштовхуються із ситуаціями, коли вартість оренди є завищеною, приміщення перебуває в неналежному стані, у приміщенні немає комунікацій. У сільських і селищних громадах люди рідко укладають договори між орендарями й орендодавцями. Важливим моментом також є те, що, попри наявне вакантне житло, пропозиція на ринку оренди в сільських і селищних прифронтових громадах є досить низькою. Тому люди не завжди можуть знайти собі житло і вимушені переїжджати до іншої громади.

Соціального житла переважно немає у прифронтових сільських і селищних громадах.

Невирішеною проблемою залишається брак розуміння планів щодо відновлення зруйнованих населених пунктів, пріоритетів і методів відбудови. Це особливо стосується деокупованих прифронтових сіл, у які повернулися лише декілька домогосподарств. У таких населених пунктах вартість житлово-комунальних послуг є значно вищою, ніж в інших, тож це ускладнює забезпечення населення необхідними послугами.

Для прифронтових сільських і селищних громад перехід від гуманітарного реагування та довгострокових рішень ускладнений безпековою ситуацією. Попри те, що представники та представниці місцевих органів влади визнають потребу в житлі, зокрема в соціальному житлі, масштабне будівництво на цих територіях є неможливим. Саме тому для прифронтових громад особливо актуальним є питання інвентаризації наявної нерухомості та перетворення її на житло для внутрішньо переміщених людей. Громади потребують більш комплексної та сталої підтримки у сфері житла. Найбільш пріоритетними напрямками є:

1) відновлення пошкоджених та зруйнованих будівель (як житлового, так і нежитлового призначення);

2) підтримка у забезпеченні житлом людей, які його втратили внаслідок війни;

3) постійний доступ до допомоги в отриманні будівельних матеріалів і пошуку бригад для відновлення будинків.

Крім того, на прифронтових територіях стрімко зростають борги за комунальні послуги. Причина в тому, що багато хто був змушений виїхати з небезпечних районів, у багатьох окупованих та прифронтових областях залишилося багато порожніх помешкань. Частина будинків була пошкоджена або зруйнована. Проте їх власникам продовжують надходити рахунки на оплату житлово-комунальних послуг. За законодавчими нормами, не платити за житлово-комунальні послуги можуть всі громадяни, які понад 30 днів не жили у своїй квартирі чи будинку. Ця норма, закріплена у ст. 7 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», діяла задовго до введення в Україні воєнного стану¹⁸.

Аби борги за комунальні послуги не стягувалися, внутрішньо переміщеній особі потрібно надати постачальнику комунальних послуг або управителю будинку документи, що підтверджують її відсутність у будинку чи квартирі.

Громадяни, які скористаються цим правом, можуть розраховувати, що постачальник послуг зробить перерахунок. Тоді оплату спишуть або буде переплата. Для цього потрібно звернутися із заявою до постачальника і надати довідку про відсутність у своїй оселі.

Водночас не платити за всі послуги споживач не може, навіть, якщо він понад 30 днів відсутній за місцем проживання. Платити доведеться за опалення та управління багатоквартирним

будинком, тобто за послуги, що надаються централізовано. Якщо у квартирі встановлені лічильники, нарахування відбуватиметься на підставі їхніх показників.

Якщо житло зруйноване, то плата не повинна нараховуватися.

На думку народного депутата В. Гриб¹⁹, у певних випадках нарахування рахунків за ЖКП, держава має взяти на себе відповідальність і компенсувати витрати, якщо людина може довести, що вона там не проживає. «Військові в'їхали в цей будинок, вони зараз живуть і користуються послугами. Мені здається, якраз держава має взяти на себе такі ситуації... Люди ж кажуть: ми не знаємо, куди звертатися, коли тікаємо. Зараз такі алгоритми необхідно опрацьовувати, тому що боргів буде ще більше», – підкреслила народний депутат. В. Гриб також порадила громадянам, які опинилися в подібних обставинах, звертатися до компаній-постачальників електроенергії та намагатися врегулювати питання договорів. Водночас, вона підкреслила, що без участі держави проблему із заборгованістю вирішити буде неможливо.

Загалом вирішення проблем прифронтових територій сьогодні є одним з найгостріших питань сучасної України. Завдяки спільній роботі місцевої та центральної влади та активного громадянського суспільства ситуація починає змінюватися. Уже напрацьовано перші системні кроки на місцевому, регіональному та національному рівнях. Держава і надалі підтримуватиме громади Сходу України. Зокрема, це стосується спеціальних умов для бізнесу на прифронтових і прикордонних територіях, щоб зберегти робочі місця та зберегти українське виробництво. Урешті-решт зберегти людей, подолати безробіття і бідність, забезпечити сталий розвиток цих територій у майбутньому.

¹⁸ Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/06/13/701114/>

¹⁹ MY.UA. URL: <https://amp.my.ua/news/cluster/2025-09-04-ukraintsam-vyekhavshim-iz-prifrontovyykh-regionov-nachisliaiut-scheta-za-kommunalku-nardepka/73025113-21ff-7e0c-2df2-f64ac2510c82>

А. Карашук, провід. бібліограф, НЮБ НБУВ

Правові проблеми захисту права власності на житло в умовах його зруйнування або перебування на тимчасово окупованій території

Право на житло є одним із фундаментальних прав людини, закріплених як національним законодавством, так і міжнародними актами. В умовах збройної агресії та окупації частини території України це право опинилося під особливою загрозою. Тисячі громадян втратили свої домівки через руйнування або ж залишили житло, яке тепер перебуває на окупованій території. Постає складне питання збереження та реалізації права власності за таких умов, коли доступ до об'єкта фактично втрачений. Особливої уваги потребує проблема компенсації за пошкоджене чи зруйноване майно, що пов'язана із численними правовими колізіями. Водночас існують труднощі з документальним підтвердженням права власності, особливо у випадках, коли архіви знищені або відсутній доступ до реєстрів. У цих обставинах важливим стає аналіз правових механізмів, які можуть забезпечити захист інтересів громадян. Саме тому дослідження правових проблем, пов'язаних із житлом на зруйнованих та окупованих територіях, має надзвичайну актуальність для сучасної України.

Ст. 47 Конституції України у Розділі II проголошує, що кожен має право на житло, а держава створює умови, за яких це право може бути реалізоване²⁰. У контексті руйнування або втрати житла на окупованих територіях це положення набуває особливого значення, адже воно покладає на державу обов'язок забезпечити механізми захисту громадян. Сам факт закріплення права на житло в Основному Законі свідчить про його фундаментальність і невід'ємний характер. Водночас виникає колізія між конституційною нормою та фактичними можливостями її виконання в умовах війни. Громадяни, які залишили свої домівки або втратили їх, стикаються з проблемою

відсутності дієвих механізмів відшкодування збитків. Конституція України гарантує право на отримання житла від держави чи органів місцевого самоврядування, однак, реальна реалізація цієї гарантії потребує спеціальних законодавчих і фінансових програм. Таким чином, держава має обов'язок не лише задекларувати право на житло, а й забезпечити його відновлення чи компенсацію у випадках втрати. Це зумовлює необхідність поєднання конституційних гарантій з міжнародно-правовими стандартами, які Україна зобов'язалася дотримуватися.

Важливу роль у правовому забезпеченні права на житло для осіб, які були змушені залишити свої домівки, відіграє Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»²¹. Він визначає статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО) та закріплює комплекс гарантій для таких громадян. Основна ідея Закону полягає в тому, що переміщення не повинно обмежувати конституційні права людини, зокрема, право власності на житло. Однак на практиці виникають серйозні труднощі: ВПО часто втрачають доступ до своїх квартир чи будинків, не мають можливості документально підтвердити право власності, а також стикаються з бюрократичними перешкодами в судах. Незважаючи на те, що Закон передбачає можливість отримання допомоги та тимчасового житла, ці гарантії часто залишаються декларативними через нестачу фінансування. Таким чином, формальна наявність правових норм не завжди супроводжується реальним механізмом їх виконання, що створює глибоку правову невизначеність для сотень тисяч постраждалих.

Значним кроком у напрямі розв'язання проблеми стало ухвалення у 2023 р. Закону

²⁰ URL: <https://constitution.in.ua/articles/47/>

²¹ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації»²². Цей Закон встановлює порядок, за яким громадяни можуть отримати відшкодування за втрачене житло. Він визначає форми компенсації: грошову виплату або надання нового житла чи житлового сертифіката. Важливо, що документ намагається врахувати міжнародні стандарти, зокрема, положення Європейської конвенції з прав людини про захист власності. Проте на практиці залишається низка проблем: складність процедури подачі заяв, необхідність надання доказів, які часто знищені разом із самим житлом та обмежені ресурси державного бюджету. До того ж, Закон не врегульовує питання компенсацій за майно, що залишилося на тимчасово окупованій території, де неможливо провести належну інвентаризацію. Тому попри прогресивність, механізм компенсацій має численні прогалини, які потребують подальшого вдосконалення. Водночас саме поява цього Закону є підтвердженням того, що Україна визнає проблему втраченого житла як одну із центральних у сфері прав людини в умовах війни.

У контексті захисту права на житло надзвичайно важливим є звернення до міжнародно-правових стандартів, а насамперед до Європейської конвенції з прав людини. Ст. 8 Конвенції гарантує право кожної особи на повагу до її житла, що охоплює як фізичну недоторканність оселі, так і можливість мирно користуватися нею²³. У ситуації, коли житло зруйноване або залишене на окупованій території, держава зобов'язана забезпечити ефективні правові засоби для відновлення цього права. Порушення права на житло, як правило, розглядається Європейським судом з прав людини у зв'язку з невиконанням державою позитивних зобов'язань. Це означає, що держава не лише повинна утримуватися від свавільного втручання, але й активно створювати умови для реалізації права на житло навіть у кризових ситуаціях.

Не менш значущим є положення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, яка закріплює право кожної людини на мирне володіння своїм майном²⁴. Це положення безпосередньо стосується випадків, коли громадяни втратили доступ до своєї нерухомості на окупованих територіях або внаслідок руйнувань. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово підкреслював, що позбавлення особи можливості користуватися майном або відсутність механізму компенсації є порушенням Конвенції. Для України ці норми є дороговказом у формуванні внутрішньої політики, адже саме міжнародні стандарти визначають мінімальні рамки захисту прав громадян. Важливо, що практика ЄСПЛ дає змогу національним судам орієнтуватися на вже вироблені прецеденти у подібних справах. Це створює передумови для того, щоб особи, які втратили житло, могли спиратися не лише на українські закони, але й на міжнародний досвід.

Європейська конвенція з прав людини та її Протоколи формують фундаментальний стандарт у сфері захисту права на житло і власність. Україна як держава-учасник повинна гармонізувати свої закони, зокрема ті, що стосуються компенсації та відновлення житла, з положеннями цього міжнародного акта. У поєднанні з національними законами, Конвенція виступає важливим елементом комплексного правового захисту громадян, які втратили свої домівки через збройну агресію.

Окрім регіональних механізмів захисту, таких як Європейська конвенція з прав людини, вагому роль у формуванні стандартів у сфері права власності відіграють універсальні міжнародні документи. Найбільш значущим серед них є Загальна декларація прав людини 1948 року, що стала фундаментом сучасної системи міжнародного захисту прав людини. Ст. 17 цього документа прямо проголошує право кожної людини володіти майном як одноосібно, так і разом з іншими²⁵. Також вона встановлює, що ніхто не може бути свавільно позбавлений своєї власності. Це

²² URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

²³ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

²⁴ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

²⁵ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

положення набуває особливого значення у випадках, коли громадяни України втратили своє житло через збройну агресію чи внаслідок тимчасової окупації територій. Декларація закладає універсальний принцип, згідно з яким держава зобов'язана не тільки утримуватися від незаконного вилучення майна, але й забезпечити захист від посягань третіх осіб.

Право на власність у Загальній декларації тісно пов'язане з ідеєю гідності людини, адже житло є невід'ємною складовою приватного і сімейного життя. У випадках руйнування житла чи позбавлення доступу до нього виникає загроза порушення не лише майнових прав, але й права на безпечне існування. Цей міжнародний документ має велике значення для України, оскільки він формує основу для звернень до міжнародних судових інституцій у разі, якщо держава не здатна належним чином захистити своїх громадян. Ст. 17 може розглядатися як морально-правова норма, що вимагає від уряду створення дієвих механізмів компенсації за втрачене майно. З огляду на це, положення Декларації співвідносяться із сучасними викликами України та мають прямий вплив на правові дискусії щодо відшкодування збитків постраждалим.

Особливо важливо підкреслити, що норма про захист власності в Декларації має універсальний характер і застосовується незалежно від національних обставин. Це дозволяє трактувати її як певний міжнародний стандарт, обов'язковий для всіх держав-учасниць ООН. Для українських громадян, які залишили своє житло на окупованих територіях, саме ця норма може стати підґрунтям для звернення до міжнародних організацій і формування претензій щодо відшкодування. Вона також підсилює національні правові норми, демонструючи, що проблема втрати житла має не лише внутрішньодержавний, але й глобальний вимір.

Важливим наступним кроком у розвитку міжнародних стандартів у сфері права на житло став Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року. На відміну від Загальної декларації, яка має радше морально-правовий характер, Пакт є

обов'язковим міжнародним договором для держав-учасниць, в тому числі й для України. У ст. 11 цього документа закріплюється право кожної людини на достатній життєвий рівень, що включає адекватне харчування, одяг і житло²⁶. Це положення є ширшим, ніж просто захист власності, адже воно підкреслює соціальний аспект житла як базової умови для гідного існування. У сучасних умовах війни така норма набуває особливого змісту, адже мова йде не тільки про право володіти нерухомістю, але й про обов'язок держави забезпечити хоча б мінімальні умови для проживання громадян, які втратили свої домівки.

Пакт також зобов'язує держави вживати заходів для поступового досягнення повної реалізації цього права з використанням усіх наявних ресурсів. Це означає, що Україна повинна не лише задекларувати право на житло в Конституції України та законах, але й створити дієві механізми компенсації, відбудови та соціальної підтримки. У цьому контексті важливим є питання тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб, фінансування програм відновлення та гарантування доступу до соціального захисту. Пакт також наголошує на недискримінації в забезпеченні права на житло, що має значення для вразливих категорій населення: людей похилого віку, осіб з інвалідністю чи багатодітних сімей.

Таким чином, положення Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права розширюють рамки правової дискусії про житло, роблячи акцент не лише на захисті власності, але й на створенні належних умов для життя. Для України це означає необхідність поєднання заходів з відновлення втраченого житла із ширшою соціальною політикою підтримки постраждалих. Невиконання цих зобов'язань може розглядатися як порушення міжнародного права, що відкриває можливості для громадян звертатися до міжнародних інституцій. У результаті Міжнародний пакт виступає додатковим гарантом того, що навіть в надзвичайних умовах війни право на житло не може бути ігнорованим.

²⁶ URL: https://www.sylavpravdi.com.ua/rozpodil_bagatstva/

За оцінками різних інституцій, масштаби пошкоджень житлової інфраструктури в Україні є безпрецедентними. У звітах міжнародних організацій наголошується, що житло – один з найбільш постраждалих секторів. Не дивно, що правове питання компенсації та відновлення житлових прав виходить на перший план, оскільки саме воно напругу стосується конституційного права людини на житло. Статистика дає підстави для висновку, що масштаб проблеми є системним, а отже потребує не лише тимчасових заходів, але й глибокої інституційної політики.

У «Звіті МОМ про огляд житлової ситуації» зазначається: «За оцінками, станом на квітень 2024 року три мільйони українців проживали в зруйнованих будинках, причому райони, які постраждали від конфлікту, зокрема в Херсонській, Донецькій та Харківській областях, зазнали найбільших пошкоджень»²⁷. Ця інформація є надзвичайно важливою, адже мова йде не лише про втрату квадратних метрів, але й про порушення базових стандартів безпеки, гідності та приватності. Коли мільйони людей змушені залишатися у зруйнованих будинках, проблема набуває рис гуманітарної катастрофи. Однак не менш важливим є масштаб пошкоджень, які зазнали приватні будинки та квартири. Той самий звіт МОМ підкреслює: «17 % усіх опитаних осіб (приблизно 5,2 мільйонів осіб по всій країні) повідомили, що володіють будинком або квартирою, які були пошкоджені або знищені внаслідок ударів після 24 лютого 2022 року, тоді як 82 % зазначили про відсутність таких пошкоджень»²⁸. Ця цифра вражає тим, що вона стосується не лише внутрішньо переміщених

осіб, але й тих, хто продовжує мешкати у власних домівках, які зазнали руйнувань. Тобто навіть у відносно безпечних регіонах люди стикаються з проблемами відновлення пошкодженого житла.

Ця статистика демонструє, що майже кожна шоста сім'я в Україні опинилася перед фактом знищення чи пошкодження власної домівки. Для правової системи це означає надзвичайне навантаження, адже саме ці сім'ї мають право на компенсацію. Водночас державний механізм повинен бути здатним розглядати сотні тисяч заяв, проводити обстеження, формувати реєстри і при цьому забезпечувати прозорість процесу. У такій ситуації постає питання не лише правового врегулювання, а й адміністративної спроможності держави.

Окремим питанням є географія руйнувань, яка показує нерівномірність розподілу шкоди. У тому ж дослідженні МОМ наголошується: «З точки зору географічного розташування найбільший відсоток осіб, які повідомили про збитки, виявлено в Херсонській (70 %), Харківській (45 %) та Донецькій (40 %) областях. Отже, респонденти у Східному (29 %) та Південному (22 %) макрорегіонах частіше повідомляли про пошкодження, ніж респонденти у центральному (9 %) та західному (6 %) макрорегіонах, у той час як населення у прифронтових районах майже втричі частіше зазнавало руйнування житла (32 %), ніж населення, що проживало у районах, віддалених від лінії фронту (11 %)»²⁹.

Ці дані дозволяють зробити кілька ключових висновків. По-перше, руйнування мають чітко виражений регіональний характер, і це ставить питання про справедливий розподіл компенсацій. По-друге, постраждалі регіони є водночас зонами з високим рівнем небезпеки, що ускладнює доступ до процедур відновлення житла. По-третє, різниця між прифронтовими та віддаленими районами демонструє масштаб

²⁷ International Organization for Migration (IOM). Mar 19, 2025. DTM Україна – Житло, земля та майно в Україні – лютий 2025 року. IOM. Ukraine. URL : <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zhitlo-zemlya-ta-mayno-v-ukraini-lyutiy-2025-roku?close=true>

²⁸ International Organization for Migration (IOM). Mar 19, 2025. DTM Україна – Житло, земля та майно в Україні – лютий 2025 року. IOM. Ukraine. URL : <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zhitlo-zemlya-ta-mayno-v-ukraini-lyutiy-2025-roku?close=true>

²⁹ International Organization for Migration (IOM). Mar 19, 2025. DTM. Україна – Житло, земля та майно в Україні – лютий 2025 року. IOM. Ukraine. URL : <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zhitlo-zemlya-ta-mayno-v-ukraini-lyutiy-2025-roku?close=true>

нерівності, адже мешканці цих територій мають абсолютно різні стартові умови для відновлення. Ситуація у східних та південних регіонах ставить також питання правової доступності. Для багатьох громадян навіть фізично подати документи на компенсацію виявляється неможливим. Окупація або постійні обстріли перетворюють процес відновлення прав у завдання, яке не може бути вирішене силами самих лише постраждалих. Саме тому держава повинна враховувати ці обставини в механізмах компенсації, створюючи спеціальні умови для мешканців найбільш уражених регіонів.

Правова проблема також полягає у відсутності належного документального підтвердження у частині постраждалих. Багато людей втратили право власності у результаті знищення будинків разом з документами або через те, що не встигли оформити право власності відповідно до чинного законодавства. У результаті навіть ті громадяни, які об'єктивно постраждали, не завжди можуть скористатися механізмами компенсації. Це створює правову колізію, яка підриває принцип рівності громадян перед законом.

Варто також зазначити, що масштаби руйнувань ставлять під сумнів здатність держави виконати свої конституційні обов'язки в найближчій перспективі. Якщо виходити з наведених даних, мільйони громадян потребують житлових рішень вже сьогодні. Це означає, що в умовах обмеженого бюджету держава має шукати нові джерела фінансування, зокрема – міжнародну допомогу та репарації з боку агресора. Проте поки ці механізми залишаються радше політичними гаслами, ніж реальністю. Право на компенсацію житла у правовій площині стикається ще і з проблемою тривалості процедур. Для громадян, які втратили домівки, важливо не лише отримати формальне рішення про компенсацію, а й отримати реальне житло або кошти в максимально короткі терміни. Надмірна бюрократизація, яка є характерною для української адміністративної системи, лише поглиблює відчуття несправедливості та правової незахищеності. У цьому контексті важливою є роль міжнародних організацій, які

не лише документують масштаби руйнувань, але й наголошують на необхідності захисту житлових прав. Їхні дані дозволяють державі планувати політику на основі об'єктивної статистики. Крім того, міжнародні звіти є основою для майбутніх судових процесів щодо репарацій, адже саме вони фіксують масштаби порушень і створюють доказову базу.

У ситуації, коли масштаби руйнувань виглядають критичними, логічним наступним кроком стало формування державної політики, спрямованої на практичну підтримку громадян, які втратили або пошкодили житло. Адже сам факт пошкодження майна, навіть, якщо воно не знищене повністю, є не лише матеріальною втратою, а й соціальною проблемою, що безпосередньо впливає на якість життя, психологічну стабільність та відчуття безпеки. Тому держава була змушена розробити інструменти, здатні хоча б частково компенсувати громадянам збитки. Саме в цьому контексті з'явилася одна з ключових ініціатив – програма «Відновлення». Вона стала символом нового підходу, де цифровізація поєднується з потребами людей, які опинилися в надзвичайно складних обставинах. Як наголосила українська політиkinя: «Ще до повномасштабного вторгнення в Україні щорічно вводилося в експлуатацію 9–10 млн квадратних метрів житла. Фактично росія за більш як два роки зруйнувала або пошкодила те, що ми будували понад 5 років. І державна програма “Відновлення” спрямована на розв'язання цієї проблеми. Зокрема, сьогодні понад 65 тис. українських сімей скористалися програмою і вже отримали гроші на ремонт у пошкоджених домівках. Цього року стартував етап програми, що стосується повністю знищеного житла. Вже оформлено понад 8 тис. житлових сертифікатів, із них 3 тис. обміняно на нове житло»³⁰. Ця заява добре відображає як масштаби проблеми, так і спроби знайти комплексне рішення. Якщо раніше темпи відновлення житла обчислювалися роками поступової забудови, то сьогодні

³⁰ URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/252533.html?utm_source=chatgpt.com

суспільство опинилося в умовах надзвичайної необхідності відбудови у прискореному темпі. Програма «єВідновлення» не лише дає фінансову допомогу, а й формує новий підхід до соціальної відповідальності держави перед своїми громадянами.

Важливим є й те, що вона має кілька етапів – спершу покриття витрат на ремонт пошкодженого житла, а тепер і компенсацію за повністю зруйновані будинки чи квартири. Це дозволяє враховувати різний рівень втрат, що виникли внаслідок війни. Таким чином, люди, які постраждали найбільше, отримують шанс на більш фундаментальну компенсацію у вигляді житлових сертифікатів. Особливу увагу слід приділити тому, що використання цифрових механізмів робить процес прозорим і доступним. В умовах воєнного стану, коли рівень довіри громадян до державних інституцій має вирішальне значення, програма «єВідновлення» демонструє прагнення мінімізувати бюрократію та забезпечити швидкий доступ до допомоги. Це важливий сигнал як для внутрішньої, так і для зовнішньої аудиторії, включно з міжнародними партнерами України.

Разом з тим, варто зазначити, що навіть попри ці позитивні кроки, масштаби проблеми значно перевищують можливості окремої програми. Якщо за підрахунками лише у 2024 р. понад 3 млн українців проживали у зруйнованих будинках, то допомога в десятках тисяч випадків є важливим, але недостатнім етапом. Це означає, що необхідно поєднувати державні програми з міжнародною фінансовою підтримкою та залученням приватного сектору.

У правовому полі України питання захисту права власності на житло все ще залишається одним з найбільш проблемних, особливо коли йдеться про тимчасово окуповані території. Люди, які втратили свої домівки або доступ до них, фактично позбавлені можливості реалізувати базове конституційне право на житло. Держава намагається запропонувати механізми компенсації, однак, вони не завжди охоплюють тих, чиє майно знаходиться під контролем окупаційних адміністрацій. Саме тут важливим є політичний і правовий акцент

на відновленні довіри до державних програм. Адже ефективна реалізація таких програм є не лише соціальним, а й юридичним питанням, пов'язаним з виконанням міжнародних стандартів захисту власності. У цьому контексті слушною є думка О. Шуляк, яка зазначила: «Багато сімей чекають, коли запрацює програма для зруйнованого житла на тимчасово окупованих територіях. Багато хто з цих людей перебуває за кордоном, тому для нас важливо повернути цих людей додому. І саме «єВідновлення» допоможе у вирішенні цього питання»³¹. Ця цитата демонструє, що мова йде не лише про компенсацію у фінансовому сенсі, але й про юридичні гарантії повернення громадян до їхнього законного права власності. Такі заяви підкреслюють, що будь-яка програма відновлення повинна мати чіткий правовий фундамент і механізми реалізації, інакше вона залишатиметься декларативною. Зрештою, тільки поєднання правових інструментів із соціальними програмами може забезпечити реальне відновлення справедливості для власників житла на окупованих територіях.

У контексті правових проблем захисту права власності на житло важливо відзначити, що Міністерство юстиції України вже зараз намагається створити максимально прозорі та справедливі механізми компенсації. Як підкреслила заступник міністра юстиції О. Ференс, «Міністерство юстиції активно працює ... для забезпечення справедливих і рівних умов компенсації за втрачене житло»³². У цій цитаті акцент зроблено на тому, що держава розглядає питання житлових сертифікатів не лише як технічний інструмент, а як правовий механізм, який гарантує рівність і прозорість процедур. Особливо важливо, що роль нотаріусів визначено як ключову, адже саме вони є ланкою, що забезпечує юридичний контроль і легальність всіх дій у процесі компенсації. Це свідчить про те, що

³¹ URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/252533.html?utm_source=chatgpt.com

³² URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/problemi-realizaciyi-prav-vlasnikiv-znischchenogo-mayna-na-kompensaciyi-npu-provela-krugliy-stil.html>

питання правового захисту власності тісно переплітається з інституційними механізмами держави.

Свою чергою, О. Мовчан, директор Українського інституту майнових прав, акцентує увагу на соціальній та психологічній площині проблеми власності. Він справедливо зауважив, що «нерухомість є якорем, що прив'язує людину до землі»³³, і саме тому збереження чи відновлення житла є більш дієвим стимулом для повернення українців додому, ніж будь-які адміністративні чи економічні заходи. Його думка на пряму пов'язана з темою правового захисту: відсутність гарантій компенсації або правової визначеності щодо зруйнованого майна може зупинити цей «якір» і відштовхнути людей від повернення. О. Мовчан підкреслює, що наступні кроки у реформі компенсацій мають базуватися не на бюрократичних новаціях, а на простих і зрозумілих для громадян правилах. Це підводить до висновку, що правова система відновлення права власності повинна бути не лише формально справедливою, а й доступною для розуміння та практичного застосування пересічними українцями.

Висновки дослідження свідчать, що правові проблеми захисту права власності на житло

в умовах його зруйнування або перебування на тимчасово окупованій території є важливим викликом сучасного українського правознавства. Незважаючи на конституційне закріплення права власності, його реалізація у воєнних умовах ускладнена відсутністю чітких і дієвих механізмів відновлення. Програми, такі як «ЄВідновлення», створюють правову основу для вирішення проблеми, але потребують вдосконалення з урахуванням практичних викликів. Аналіз чинного законодавства показує необхідність узгодження внутрішніх норм з міжнародними стандартами захисту власності. Міжнародні документи, зокрема Європейська конвенція з прав людини, виступають важливим орієнтиром у формуванні відповідної правової політики. Ефективність відновлення права власності на пряму залежить від прозорості процедур та взаємодії державних інституцій. Не менш важливим є створення умов для правової підтримки власників житла на тимчасово окупованих територіях. Комплексний підхід до вирішення цього питання сприятиме відновленню соціальної стабільності та захисту прав громадян. Таким чином, формування дієвої системи правового захисту власності є однією з ключових передумов відбудови держави після війни.

³³ URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/problemi-realizaciyi-prav-vlasnikiv-znishchenogo-mayna-na-kompensaciyi-npu-provela-krugliy-stil.html>

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА³⁴

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радущкий, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Чому потрібно заборонити благодійні внески у лікарнях

На останньому засіданні Комітету Верховної Ради з питань здоров'я нації ініціював розгляд питання щодо заборони благодійних внесків у лікарнях. Майже кожен пацієнт у державних чи комунальних медзакладах стикався з так званими благодійними внесками. Йдеться не про адресні збори на лікування конкретної людини чи закупівлю обладнання, а про плату за послугу, яка вже оплачена державою. Такі внески часто не мають нічого спільного з благодійністю, не оподатковуються та йдуть невідомо на які потреби. Особливо неприйнятні такі «побори» в умовах війни, коли доходи громадян істотно зменшилися. Саме тому, вважаю, настав час рішуче боротися з цим явищем – як на законодавчому рівні, так і через роботу правоохоронних органів.

Прикладів таких практик безліч. В одному з київських інститутів на вході висить інструкція, як оплатити харчування в стаціонарі. В іншій лікарні вимагають «внесок» за плівку для рентгену. Десь пацієнт може чекати на КТ кілька місяців, але після оплати так званого внеску йому пропонують пройти обстеження вже наступного дня. Це все приклади, коли з пацієнтів вимагають сплатити за послуги, які вже оплачені державою через Програму медичних гарантій.

Соціологія підтверджує масштаби проблеми. За даними останнього «Індексу здоров'я», 60% українців і досі платять у стаціонарах державних та комунальних закладів. Третину з них змушують це робити. Лише 30% отримали офіційний чек, тоді як у 91% випадків гроші передавалися готівкою, тобто повз касу. Ці цифри свідчать, що, по-перше, більшість

таких платежів не оподатковується, а по-друге – українці фактично сплачують за медичні послуги двічі: спершу як платники податків, а потім як пацієнти.

Не секрет, що система благодійних внесків сформувалася ще у минулому столітті. Тоді лікарні шукали будь-які джерела фінансування, а держава не могла покривати всі витрати. Але зараз ситуація інша. Держава щороку збільшує видатки на медицину: у проєкті бюджету на 2026 рік передбачено 258 млрд грн на галузь (додатково 38,2 млрд грн у порівнянні з цим роком). Відповідно й фінансування закладів за ПМГ теж зростає. Проте в лікарнях продовжують вимагати гроші з пацієнтів.

Успішним закладам цих механізмів цілком вистачає, аби розвиватися, гідно оплачувати працю лікарів та закуповувати нове обладнання. Якщо ж лікарня не здатна функціонувати без «поборів», проблема полягає не у фінансуванні, а в управлінні. Згідно з реформою децентралізації, саме місцева влада призначає та контролює керівництво медзакладу. Вона ж повинна ухвалювати кадрові рішення, якщо менеджмент працює неефективно.

Ще один дієвий інструмент контролю – наглядові ради лікарень. Під час воєнного стану їхнє створення зупинено, але наш Комітет планує звернутися до Уряду, щоб цей процес відновили. Такі ради мають затверджувати фінансові плани розвитку закладу та контролювати дотримання правил, у тому числі відстежувати випадки, коли пацієнтів змушують платити за безоплатні послуги.

Варто також врахувати досвід інших країн. У більшості європейських держав благодійність у медицині існує, але вона спрямована виключно на розвиток – наприклад, на будівництво відділень чи закупівлю інноваційного обладнання. А основні послуги фінансує держава або страхова система.

³⁴ Збережено стиль і граматику оригіналу

У клініці Johns Hopkins Hospital (США) пацієнти не сплачують благодійні внески за лікування. Натомість існують фонди розвитку, які залучають пожертви від меценатів, бізнесу та громадськості. Ці кошти використовують на наукові дослідження, інноваційні технології чи програми підтримки пацієнтів із рідкісними хворобами. У більшості федеральних земель Німеччини діють «друзі лікарень» – громадські асоціації, які збирають пожертви виключно на проєкти розвитку: дитячі ігрові кімнати у клініках, сучасне обладнання, облаштування комфортних палат. Переконалий, Україна має йти таким шляхом: коли благодійність – це право громади підтримати лікарню, а не обов'язок пацієнта, який потрапив у стаціонар.

На моє переконання, наша медицина має остаточно відійти від радянської традиції «подяки в конверті» та перейти до європейських стандартів. Наше стратегічне завдання – забезпечити пацієнтів якісними медичними послугами. А також створити прозору систему, в якій людина чітко знає, які послуги гарантовані державою безоплатно, і платить лише за ті, що дійсно не входять до Програми медичних гарантій.

Під час розгляду цього питання на засіданні Комітету обговорили, які можна задіяти механізми контролю заборони благодійних внесків. За словами міністра охорони здоров'я Віктора Ляшка, МОЗ може реагувати на такі випадки лише через «гарячу лінію» та звернення до правоохоронних органів. У Нацполіції зазначають, що більшість подібних правопорушень кваліфікується як нетяжкі та карається штрафом у 1,7 тис. грн. Очевидно, що таке покарання не зупиняє тих, хто вимагає значні суми з пацієнтів.

Домовилися, що Комітет, Нацполіція, МОЗ і НСЗУ підготують зміни до Кримінального кодексу, які дозволять заборонити побори з пацієнтів (https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/699614_chomu_potribno_zaboroniti_blagodiyini.html). – 2025. – 03.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Роман Голобутовський, суддя Дніпропетровського окружного

адміністративного суду, доктор юридичних наук, професор ДДУВС

ФБР має, Європол має. Чому НАБУ теж потрібна своя «профспілка»?

Коли детектив НАБУ відкриває справу проти міністра чи олігарха, він має бути готовим не лише до юридичних баталій. Проти нього можуть відкрити кримінальне провадження, запустити масштабну кампанію дискредитації в медіа або навіть погрожувати фізичною розправою. У такі моменти детектив залишається сам на сам із системою. І тут виникає питання: хто стане його щитом?

У багатьох країнах світу цю роль виконують професійні асоціації та профспілки. В Україні ж досі немає інституції, яка б колективно захищала тих, хто ризикує власною кар'єрою та безпекою, розслідуючи топкорупцію.

Чому профспілка потрібна НАБУ

Слово «профспілка» в Україні часто звучить як рудимент радянського минулого: внески, путівки, новорічні подарунки. Але сучасні профспілки – це зовсім інше. Це інструмент колективного захисту, що здатен бути опонентом державі й відстоювати інтереси своїх членів.

Для детективів НАБУ це питання не комфорту, а виживання. Їхня робота за визначенням пов'язана з ризиком: вони зачіпають інтереси найбільш впливових людей у країні. І система відповідає симетрично – політичним тиском, спробами контролю, кримінальними переслідуваннями та кампаніями дискредитації.

На папері статус працівників НАБУ захищений. Але на практиці це часто особиста боротьба проти цілої машини. Саме тому потрібен колективний голос, який змінює правила гри. Тому поява профспілки детективів НАБУ – це крок, який варто оцінювати не як формальність, а як інституційну відповідь на виклики, що стоять перед органом.

Детективи НАБУ розслідують корупцію найвищого рівня, і природно, що саме на них спрямований найбільший тиск. Йдеться не лише про політичні заяви чи адміністративні обмеження, а й про спроби дискредитувати, зруйнувати репутацію, створити штучні

конфлікти всередині колективу. Українські реалії ще жорсткіші. Захист детективів потрібен не лише від політичного чи бюрократичного тиску, а й від відвертих кримінальних методів. Наприклад, у 2017 році невідомі підпалили автомобіль детектива НАБУ Романа Догойди, який розслідував так звану справу «рюкзаків Авакова». Це було не просто хуліганство, а очевидна спроба залякати й зупинити слідство. У таких випадках солідарність і публічність профспілки могли б стати додатковим захистом – нагадуванням, що тиск на одного детектива є тиском на весь орган.

Світовий досвід

Україна не має винаходити велосипед. У світі давно існують професійні асоціації та профспілкові організації для правоохоронців і спеціалізованих агентств.

- **FBI Agents Association (США).** Вона представляє інтереси понад 14 тисяч агентів. Хоч і не є класичною профспілкою, організація активно лобіює бюджет, умови праці, соціальні гарантії та захист від політичного тиску.

- **Europol Staff Association (ЄС).** Ця організація має право брати участь у консультаціях із керівництвом та Єврокомісією, впливає на кадрову політику та умови роботи співробітників.

- **Асоціації суддів і магістратів (Франція, Італія, Іспанія).** У цих країнах судді, попри свій особливий статус, мають власні профспілки або асоціації, які захищають їхні права, впливають на законодавство й формують стандарти професії.

Українські реалії

Для України було би дієвим створити асоціацію із правами профспілки чи класичну профспілку, яка б лобіювала інтереси детективів. Для цього законодавство має прямо дозволити створення профспілки для співробітників НАБУ та інших незалежних правоохоронних органів. Голова вимога для подібної профспілки – інституційна незалежність: вона не може підпорядковуватись керівництву бюро, інакше втрачає сенс. При цьому має бути забезпеченн право на консультації – така організація повинна мати місце за столом переговорів при формуванні бюджету, обговоренні соціальних

гарантій і умов праці. Та, звісно, публічний голос. Як у випадку з ФБР, профспілка може стати неформальним «щитом» у момент політичних атак чи спроб дискредитації органу.

Кейси, де профспілка могла б бути ефективною:

Тиск через кримінальні провадження. Неодноразово проти детективів НАБУ відкривалися кримінальні справи у відповідь на їхні розслідування. І хоча більшість із них зрештою закривалися, репутаційні втрати для людей були значними. Профспілка могла б виступати колективним захисником, вимагати прозорості розслідувань і надавати правову підтримку.

Фізичні напади та погрози. У практиці НАБУ були епізоди, коли працівники отримували прямі погрози під час роботи над резонансними справами. Профспілка могла б колективно вимагати від держави запровадження дієвих програм захисту співробітників та їхніх родин.

Інформаційні кампанії. Після публікацій про топкорупцію проти детективів запускалися масштабні кампанії дискредитації у медіа та соцмережах. У такій ситуації профспілка могла б виступати «щитком», роблячи акцент на суспільному інтересі роботи своїх членів.

Навантаження і фінансування. Профспілка могла б впливати на кадрову політику, вимагати підвищення зарплат і контролювати дотримання трудових стандартів (<https://censor.net/ua/blogs/3577323/chomu-detektivam-nabu-potr-bna-profsp-lka-dosv-d-roman-golobutovskiyi-roman-holobutovskyi>). – 2025. – 02.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Поживанов, політик, громадський діяч, депутат Верховної Ради чотирьох скликань

Країна МАФія та як її позбутися

Демонтаж кіосків у Києві Віталій Кличко почав відразу у кількох локаціях. Сирець, Виноградар, Нивки, Академмістечко... Переважно – правий берег і місця біля метро. Але те, що вже демонтовано, виглядає

краплиною в морі порівняно зі справжніми бразильськими фавелами, які утворили МАФи у Києві.

Міські картинки

Десь скромний розкладний стіл сусідить з ковбасним кіоском, над яким коливається «маркіза», десь кіоск з кавою, куди влазить один продавець, межує з цілим «вагоном» жіночого одягу – з примірочними тощо. Весь цей безлад, нагромадження мотлоху та рідкісної потворності стали візитівкою Києва, тільки візитівкою зі знаком «мінус».

Як людина, котра побувала не в одній європейській столиці, можу засвідчити: подібного не було, немає і не буде ніде. Нормою у багатьох містах є хіба що газетні кіоски – так, друкована преса у Європі все ще в пошані.

Як виняток може бути додано щось цілковито особливе, унікальне – наприклад, у Відні в спеціальних ятках продають місцеві сосиски та сардельки – така от туристична «замануха», кулінарна фішка цього міста. А для всього іншого існують супермаркети або барахолки. У нас ж барахолкою стала вся столиця...

Боротьбу з кіосками чинний мер починав вже неодноразово, вперше він розгорнув битву з МАФами після свого обрання у 2014-му. Але з цього двобою кіоски чомусь завжди виходили переможцями. І вчорашні власники МАФу не без подиву писали у соцмережах: мене вигнали у цього місця вчора, кіоск демонтували, але вже сьогодні на його місці стоїть інша тимчасова споруда з іншим асортиментом, як же так?..

Вся річ у тім, що МАФи – це надто ласий шмат бізнесу, аби від нього відмовитися. Нині, щоправда, на місці скупчень кіосків висаджують квіти та розбивають міні-сквери. Отож, назад шляху немає?..

І тут також «ухилянти». Податкові...

Ще донедавна в столиці офіційною перепусткою до легальної підприємницької діяльності на вулиці були так звані інформаційні талони – ці дозвільні документи видавав департамент містобудування та архітектури КМДА тим власникам МАФів, котрі нібито сплачують до бюджету міста пайову участь (внески) на розвиток благоустрою. При цьому місця під МАФами і самі МАФи належали

іншим людям – їх просто здавали в оренду підприємцям.

А підприємці ці ухилялися від сплати земельного та інших податків до бюджету столиці, але буцімто щось давали на розвиток благоустрою. Ну і плюс платили свій ФОПівський єдиний податок. Відповідна схема – про пайові внески – була ухвалена київською міською радою у вересні 2014 року. Але коріння її проростає ще у «молоду команду» Леоніда Черновецького. Саме цей мер придумав, як розпродувати місто шматочками і класти гроші за ці шматочки собі у кишеню.

Бо насправді розміщення МАФів в Україні визначено законами «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про благоустрій населених пунктів», Земельним кодексом України та наказом Мінрегіонбуду від 21 жовтня 2011 року №244 «Про затвердження Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності». В усіх цих правових актах немає жодного слова про «інформаційні талони».

Продовжуючи правовий лікнеп, зазначу, що Державна фіскальна служба України чітко визначила, яку документацію повинен мати підприємець. У спеціальному листі-роз'ясненні зазначено: якщо фізична особа, тобто підприємець, має паспорт прив'язки тимчасової споруди (а такий паспорт є підставою для розміщення ТС), то він повинен мати і правовстановлювальні документи на земельну ділянку (свідоцтво про право власності або користування чи договір оренди земельної ділянки), згідно з якими розраховується плата за землю».

Я зараз винесу за дужки податок на землю – сам я виступаю проти такого фіскального стягнення. Але мова не про це. А про те, що Київ чомусь вигадав свої власні особливі правила встановлення МАФів та нарахування їм обов'язкових виплат. Таке собі столичне ноу-хау, або велосипед по-черновецьки, на якому залюбки катався і наступник незабутнього Леоніда Михайловича.

Перед повномасштабним вторгненням видані підприємцям паспорти прив'язки обчислювалися десятками, а тимчасові

споруди – тисячами. Тобто легально працював лише один з тисячі орендарів кіосків. І така ситуація вже сама по собі могла стати приводом для відкриття кримінальної справи проти чиновників муніципалітету, адже власникам ТС було офіційно дозволено не платити за землю. Можна припустити, що таке право їм надано не просто так, а за окрему плату і не в бюджет міста.

Бо до бюджету столиці роками не доходили мільйони гривень. Доходи з кіосків так само роками «стригли» зацікавлені особи, які просто збирали «мзду» з ФОПів собі в гаманець. Довоєнні журналістські розслідування на цю тему прямо називали таких зацікавлених осіб або натякали на них. Колишній заступник голови КМДА (за часів Олександра Попова) Руслан Крамаренко розповідав пресі, що більшістю кіосків у Києві володіють колишні нардепи, прокурори і міліціонери.

«Цей бізнес завжди приносив добрі гроші. В Києві було 20 тисяч кіосків по 20 квадратних метрів і з кожного квадрату просили по \$20, тому загалом щороку збирали приблизно \$8 млн готівкою», – говорив він. Словом, МАФи – це зло, з яким треба боротися, але...

Оборотна сторона медалі?

Але у соціумі не бракує і захисників МАФів, які кажуть, що купівля в них товарів була зручною та дешевою. Все – в зоні пішої досяжності, все під рукою. Запальнички, труси, біляші, корм для тварин, канцелярське приладдя, відра зі швабрами та побутова хімія – все це вивалювалося з нутроців кіоску прямо на вулицю, але задовольняло потреби обивателя у предметах першої необхідності.

Крім того, кажуть «прості громадяни», робота у кіоску була єдиною можливістю заробітку для багатьох із тих, хто розгортав свій бізнес у МАФі. Це справді так, і сарказм тут недоречний, але ми маємо обирати між корупційними схемами, на яких «варять» мільйони чиновники, та працевлаштуванням ФОПів, що обирають нечесні правила гри і працюють за дуже скромні гроші, ще й сплачуючи щомісячний хабар.

Я вже мовчу про естетику урбаністичного простору – зрозуміло, що для тих, хто мислить

шлунками, ця проблема відсунута навіть не на другий, а на десятий план. Нинішній вигляд Києва добре надається хіба що для мемів – на кшталт тих, де за допомогою ШІ показано, як виглядав би Париж, якби туди переїхали наші МАФи.

І це насправді неідеально, враховуючи і те, скільки іноземних делегацій буває у нас мало чи не щотижня. Так, вони прибувають до урядового кварталу і здебільшого не бачать, якими захащеними є наші околиці. Але і люди зі спальних районів заслуговують на охайний вигляд з вікна – не на нетрі, створені рядами кіосків, а на нормально впорядковані вулиці, зупинки метро та наземного транспорту.

До речі, МАФи можуть бути й розсадниками антисанітарії – особливо, якщо кучугури сміття у вигляді надгризених бургерів або стаканчиків з-під кави прикрашають тилу частину такого МАФу, де контейнером для недоїдок слугує навіть не урна, а вічно переповнена картонна коробка.

Не хотілося б хайпувати на трагедії, але й до наслідків недавнього потопу в Одесі опосередковано можуть бути причетними МАФи. Адже якщо неприбране біля них сміття дощ поніс у й без того забиті злизові каналізації, всі ці пластикові стаканчики виконали роль корка, який наглухо запечатав злив...

Нове життя без кіосків

Як я вже зазначав вище, подекуди на звільнених від кіосків майданчиках розбивають клумби та садять рослини – навіть попри те, що вже «не сезон». Але це радше виняток, аніж правило. Правило ж полягає в тому, що в кращому випадку на місці знесеного кіоску з'яє порожнеча.

А у гіршому – кіоск виявляється знесеним не до кінця. Його крокви та частково зруйновані стіни стирчать як скелет кита, викинутого океаном на берег. Гори дощок та всього того, з чого цей кіоск колись складався, лежать просто неба. Їх мочить дощ та тягають діти. Інколи картинка виходить значно гіршою аніж до того, як до МАФу прийшов «благоустрій».

У мене немає відповіді на питання, чи бачить влада цілісну картину того, як мають виглядати столичні мікрорайони після того, як їх очистили

від кіосків. Звісно, ініціативу тут має проявити і громада також. Але де ця громада візьме впевненість у тому, що вже завтра у розбиту нею клумбу не вгвинтять новий МАФ? Адже такий варіант ми вже проходили.

Тож поки місто живе частково без кіосків, а частково – серед їхніх руїн. Що буде далі – не скаже ніхто. МАФи вже казали нам «I'll be back» і дотримували свою обіцянку. Можливо, їхню долю остаточно вирішили би місцеві вибори та зміна влади у Києві, але поки що не намічається ані першого, ані другого. А відтак столичне життя в абсурді триває. І якщо МАФів на наших вулицях бодай трохи поменшало, то абсурду – ні (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/700132_kraina_mafiya_yak_ii_pozbutisya.html). — 2025. – 06.10).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Денис Попков, суддя Східного апеляційного господарського суду

Процесуальна економія: що може зробити судова система за існуючого нормативного регулювання для захисту права власності

Ситуація, у якій власник не може отримати дійсного відновлення своїх прав щодо незаконно відчуженого майна навіть за умов наявності ухвалених на його користь судових рішень, не тільки розмиває конституційний принцип непорушності права власності, але й не додає авторитету судовій системі, адже з точки зору «стороннього спостерігача» невілює значущість судового захисту.

«Зло – це невідповідність між тим, що є, і тим, що має бути»

Г. Гегель

1. Ситуація, у якій власник не може отримати дійсного відновлення своїх прав щодо незаконно відчуженого майна навіть за умов наявності ухвалених на його користь судових рішень, не тільки розмиває конституційний принцип непорушності права власності, але й не додає авторитету судовій системі, адже з точки зору «стороннього спостерігача» невілює значущість/ефективність судового

захисту. Не буде перебільшенням твердження про те, що такий практично-соціальний ефект слід «очікувати» і у випадку, коли мало місце недостатня компетентність чи оперативність обраної самим власником процесуальної позиції та своєчасності надання доказів на її обґрунтування – формальна законність ухваленого рішення, але його практична невиконаність або несправедливість мало сумісні із завданням господарського (та і інших видів) процесу, визначеним ч.1 ст.2 ГПК.

Принципи змагальності та диспозитивності господарського і цивільного процесів, а також приписи ч.2 ст.19 Конституції України сформували систему координат, у якій «відповідальність» за неспівпадіння між ідеально-бажаною реакцією на факт порушення прав і дійсними результатами судового провадження у динамічно-змінюваних пропорціях (у кожній конкретній справі) може «розподілятися» між потерпілим-позивачем (адже саме він визначає відповідача, спосіб судового захисту та надає докази в обґрунтування необхідності здійснення судового захисту), законодавцем (що запроваджує захисні та регуляторні норми, які мають відповідати фактичним реаліям відносин, усуваючи/ускладнюючи можливості для порушення), Верховним судом (касаційна інстанція здійснює офіційне тлумачення законів і формує правозастосовчі підходи, які мають балансувати між сталістю/передбачуваністю та постійною потребою «скорочувати» відстань між запровадженим у минулому приписом закону і складністю фактичних відносин, яка випереджає первісно закладені законодавцем моделі поведінки) та судом у конкретній справі, який і ухвалює рішення, що оцінюється сторонами та спільнотою за критеріями справедливості і ефективності. Звісно, до кола «відповідальних» суб'єктів можна було б віднести і органи примусового виконання судових рішень, бездіяльність (а інколи і надмірний формалізм) яких може позбавити сенсу всі попередні дії з захисту прав.

2. Розглянемо у окресленій системі координат проблему повернення нерухомого майна власнику, між яким та умовно-кінцевим

набувачем такого майна є ланцюг правочинів з відчуження (всіх відплатних, чи принаймні першого та останнього), який може бути додатково «обтяжений» окрім послідовної реєстрації такого майна за кожним його отримувачем ще й реєстрацією певних «будівельно-технічних» змін у такому майні (об'єднання до цього різних будівель під однією адресою, прибудова чи реконструкція тощо).

Усталено-узгоджений (на цей момент) підхід у такій ситуації вимагає від власника-позивача формулювання віндикаційного позову, належним відповідачем за яким слід вказати останнього набувача спірного майна, а також представити докази як вибуття такого майна з володіння поза своєї волі, так і недобросовісності набувача (для цілей обґрунтування пропорційності втручання у розумінні ст.1 Першого протоколу ЄКПЛ). Належне виконання позивачем цього кола завдань утворює у нього легітимні очікування на отримання виконуваного рішення на свою користь, але не усуває у повному обсягу проблематику ситуації.

3. Так, за існуючою конструкцією обов'язкових «елементів» правочину (умов його чинності), визначеною ст.203 ЦК, сам факт вчинення правочину його стороною за необхідністю передбачає наявність відповідного волевиявлення, спрямованого на реальне настання обумовлених правових наслідків, яке (волевиявлення) відповідає внутрішній волі. Встановлена ст.204 ЦК презумпція правомірності правочину, спростування якої за змістом ст.215 цього Кодексу здійснюється виключно або прямою вказівкою закону (нікчемний правочин), або чинним судовим рішенням (у всіх інших випадках), законодавцем розповсюджена на всі аспекти правочину (принаймні, застережень про інше не вказано), а тому цілком логічним виглядає теза, що за відсутністю спростування такої презумпції відносно здійсненого власником первісного відчуження спірного майна слід вважати, що воно відбулося за волею власника і згідно з п.1 ч.1 ст.346 ЦК припинило право власності такої особи на це майно, унеможлививши подальше висування

позовних вимог на захист цього відсутнього права.

Більш того, навіть не кожне визнання правочину з первісного відчуження недійсним автоматично «анулює» факт вибуття майна за волею власника – мають бути встановлені підстави недійсності, які прямо пов'язані із дефектом волі відчужувача.

4. Втім, очевидно, з міркувань оперативності та ефективності судового захисту права власності (адже задоволення віндикації констатує, що жодна інша особа, крім позивача, і не набувала такого права попри записи про це у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно) акцентує увагу виключно на речових відносинах між потерпілим-позивачем і останнім набувачем як відповідачем, залишаючи «за лаштунками» низку вірогідних спорів учасників «ланцюга відчуження» між собою. Зокрема, «охоплені» регулюванням ст.661 ЦК захисні правовідносини у останній парі «продавець-покупець», передбачаючи майнову компенсацію для добросовісного набувача-покупця за рахунок останнього продавця, актуалізує питання конкуренції цієї норми із положеннями ч.5 ст.390 ЦК (у разі, якщо мова йде про віндикацію державного або комунального майна), яка покладає обов'язок із компенсації добросовісному набувачеві-покупцю вартості витребуваного майна вже за рахунок власника (з подальшим виникненням у останнього «регресного» права вимоги до особи, винної у незаконному вибутті майна з володіння власника).

4.1. Якщо припустити, що сумісне застосування ст.661 та ч.5 ст.390 ЦК передбачає, що згадувані у першій нормі збитки не охоплюють вартості майна, а тому законодавець і розмежував суб'єктів, які мають нести «компенсаційний тягар» перед останнім добросовісним набувачем-покупцем, то таке «обмежене» розуміння збитків не узгоджується із визначенням цієї категорії за ч.2 ст.22 ЦК (вочевидь, що сплачена добросовісним набувачем вартість майна, яке у нього буде витребувана на користь власника, є збитками такого набувача). Проблема

підходу до вирішення питання захисту прав добросовісного набувача на компенсацію у разі витребування у нього майна стає більш наочною, якщо мова йде про майно приватної власності, що виключає застосування ч.5 ст.390 ЦК та за відсутності аналогічного припису стосовно приватного майна всупереч ч.2 ст.318 цього Кодексу утворює ознаки нерівного ставлення до ефективності судового захисту за критерієм форми власності:

- або з міркувань недопущення непропорційного (у розумінні ст.1 Першого протоколу ЄКПЛ) втручання у майнові права добросовісного набувача (який не має відповідати за дії, вчинені іншими особами) у віндикаційному позові власника-суб'єкта приватного права має бути відмовлено, що невілею значення та існування ч.1 ст.388 ЦК (такий спосіб розв'язання колізії у правозастосуванні фактично наближається за наслідками до повноважень Конституційного Суду України зі скасування цієї норми) та може розглядатися як обмеження права на захист такого суб'єкта порівняно із органами державної влади та місцевого самоврядування (попередній депозитний внесок яких усуває непропорційність втручання);

- або у разі формального дотримання приписів ч.1 ст.388 ЦК і витребування майна у добросовісного набувача-покупця (п.п.145, 146 постанови ВП ВС від 27.11.2024 у справі №204/8017/17), останній в «компенсаційних очікуваннях» може «розраховувати» за ст.661 ЦК виключно на платоспроможність свого продавця, яка (на відміну від випадку витребування державного чи комунального майна) не «забезпечена» спірним майном. Більш того, використання законодавцем у ст.661 ЦК терміну «збитки» передбачає існування і доведення добросовісним набувачем-покупцем усього складу цивільного правопорушення в діях продавця з продажу майна – об'єкта майбутньої віндикації, що стикається із проблемою, коли і такий продавець був свого часу добросовісним набувачем у ланцюгу відчуження майна (відсутність вини), чи незалежно від «обсягу» своєї добросовісності посилатиметься на презюмовану правомірність

за ст.204 ЦК як угоди з набуття ним спірного майна, так і угоди з останнього продажу такого майна кінцевому набувачеві.

4.2. Наведені міркування вочевидь стосуються сфери «відповідальності» законодавця та Верховного Суду, адже підіймають питання необхідності (як пропозиція):

- доповнення правил ЦК про віндикацію нормою про те, що її застосування зумовлює недійсність усього ланцюгу угод з відчуження майна (очевидною «вадою» такої новели є необхідність залучення всіх проміжних набувачів (деякі вже можуть припинити своє існування) майна до участі у справу та її «ускладнення» через врахування їх позиції);

- надання (повернення) суду повноважень з визнання недійсними угод, пов'язаних із спірним майном, незалежно від заявлених позовних вимог;

- передбачити можливість солідарної майнової відповідальності недобросовісних «проміжних» відчужувачів перед власником майна, якщо майно не може бути витребувано у кінцевого добросовісного набувача, що втілить ідею компенсації порушеного права у разі неможливості його відновлення «у натуральній» формі та являтиме собою спеціальний реституційний наслідок недійсності угод у «ланцюгу» відчуження майна у розумінні ч.3 ст.216 ЦК;

- зміна ставлення касаційної інстанції до ефективності застосування віндикаційного способу захисту з одночасними вимогами про недійсність щонайменше первісної угоди з відчуження спірного майна, яка опосередковувала його вибуття з володіння власника.

Фактично, має бути вирішене питання про забезпечення ефективного і оперативного притягнення (у якомога меншій кількості судових проваджень) до відповідальності особи, чий неправомірні дії призвели до позбавлення власника його майна поза волею та розподілу майнових втрат, зумовлених віндикацією, у ланцюзі добросовісних набувачів такого майна, якщо притягнути до відповідальності «первинного порушника» не виявилось за можливе.

5. Разом із тим, можна і на рівні сфери відповідальності суду у конкретній справі за існуючого нормативного регулювання підвищити ефективність судового захисту у спорах про виндикацію в непоодиноких ситуаціях, коли відповідач-набувач спірного майна, прогножуючи перспективи вирішення спору не на свою користь (а це можливо і навіть після ухвалення рішення про задоволення виндикаційних вимог, але до набрання ним законної сили та виконання через відображення в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно відновленого у праві позивача-власника), здійснює відчуження такого майна іншій особі.

5.1. У існуючих реаліях, коли сам факт ініціації виндикаційного позову щодо певного об'єкту нерухомості не є підставою для автоматичного (зокрема, шляхом цілком логічного та, вважаю, що технічно не складного для запровадження відповідного обміну відомостями між ЄДРСР і Державним реєстром прав на нерухоме майно) відображення «статусу спірності» продаж недобросовісним відповідачем майна (як спосіб уникнення негативних для нього майнових наслідків) не може однозначно тлумачитися як «перехід недобросовісності» на наступного набувача-покупця (який дійсно може не бути навіть афільованою особою з продавцем):

– аналіз використаного законодавцем у ч.1 ст. 388 та ч.1 ст.390 ЦК формулювання ознаки недобросовісності набувача через «обізнаність або можливість обізнаності» про відсутність у продавця права на відчуження майна та незаконність власного володіння покупцем таким майном в контексті презумпцій правомірності, встановлених ч.5 ст.12 і ч.5 ст.328 цього Кодексу, та факту реєстрації права власності за продавцем на момент відчуження як офіційного визнання такого права державою, дають підстави для висновку, що лише судові рішення про задоволення виндикаційних вимог, яке набрало законної сили, може бути належним засобом констатації відсутності у продавця (відповідача) права на вчинення продажу такого майна. Справді, на етапі ініціації і розгляду спору судом має місце лише відображення суб'єктивного бачення наявності власних прав на це майно у позивача

(та відповідно, відсутності таких прав, у відповідача), що не може ототожнюватися із сприйняттям стороннім спостерігачем 100% обґрунтованості такого позову та безумовним подальшим підтвердженням судом позиції позивача – існує ймовірність набрання законної сили рішенням про відмову у задоволенні виндикаційних вимог, інакше спорів такого роду та їх позовного порядку вирішення взагалі б не було;

– діюче законодавство не встановлює для набувача майна за відплатним договором обов'язку з перевірки історії придбання нерухомості, зокрема, шляхом дослідження і надання суб'єктивної правової оцінки відомостям Єдиного державного реєстру судових рішень, що узгоджується із усталеною практикою ВС, а концепція «книжкового володіння» та приписи ч.3 ст.46-1 Закону України «Про нотаріат» акцентують увагу на необхідності врахування покупцем під час придбання нерухомого майна відомостей саме Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, який за змістом визначень ст.6 Закону України «Про публічні електронні реєстри» є базовим реєстром, інформація якого призначена для багаторазового використання в інших реєстрах (зокрема і Єдиному державному реєстрі судових рішень) та під час надання публічних послуг.

5.2. Відчуження спірного майна відповідачем у перебігу розгляду справи перетворює його на неналежного відповідача за виндикаційною вимогою, а рішення суду, якщо воно буде ухвалено на користь позивача проти цього «передостаннього набувача» (цілком вірогідно, що представник відповідача не буде з'являтися у засідання і повідомляти суд та позивача про відчуження) стає невиконуваним та таким, що підлягає апеляційному оскарженню поточним набувачем та, скоріше за все, скасуванню з підстав вирішення питання щодо права на майно відносно особи, яка не була залучена до участі у справу. Вочевидь, подібний розвиток подій не тільки знецінює увесь судовий процес (а це і фінансові та часові втрати для позивача), але й породжує правову невизначеність щодо прав на спірне майно, підриваючи його

оборотоздатність: тільки у новому позовному провадженні щодо нового останнього набувача він та позивач зможуть отримати відповіді на запитання щодо наявності/відсутності факту вибуття нерухомості з володіння власника поза його волею та добросовісності набуття майна його поточним «книжковим володільцем» – неналежність відповідача є самодостатньою підставою для відмови у позові, а тому встановивши (зокрема, на етапі апеляційного перегляду) факт відчуження спірного майна первісним відповідачем, суд позбавлений необхідності надавати правової оцінки цим іншим аспектам спірних відносин.

Своєю чергою, необхідність ініціації такого нового судового процесу не тільки не узгоджується із принципом процесуальної економії, і вимагатиме нових фінансових витрат від позивача (сплата судового збору за майновою вимогою), але й у світлі висловлених у п.5.1. цієї публікації міркувань може бути марною через добросовісність останнього набувача.

5.3. Очевидним «профілактичним запобіжником» такого розвитку подій є інститут забезпечення позову, реалізація якого вимагає процесуальної активності відповідного учасника спору, оскільки ч.1 ст.137 ГПК та ч.1 ст.149 ЦПК не передбачає можливості забезпечення віндикаційного позову за ініціативою суду. Слід зазначити, що практика ініціації позивачем за віндикаційним позовом запровадження забезпечувальних заходів для такого позову, спрямованих на унеможливлення подальшого відчуження спірного майна відповідачем чи запровадження щодо нього приватно-правових обтяжень та належного обґрунтування відповідного клопотання не є достатньою поширеною (особливо, коли позов подається прокурором), щоб повністю усунути потребу в додатковому дискреційному запобіжнику.

Мова йде про вжиття заходів з забезпечення виконання судового рішення, передбаченого ст.239 ГПК (ст.267 ЦПК), яке, на відміну від забезпечення позову, може запроваджуватися судом з власної ініціативи незалежно від подання відповідного клопотання позивачем

(є дискреційним повноваженням) шляхом відображення у резолютивній частині рішення (п.3 ч.6 ст.238 ГПК, п.3 ч.7 ст.265 ЦПК). Варто відмітити, що коли забезпечення позову просить позивач на етапі його подання чи у перебігу розгляду справи, запровадження таких заходів, окрім необхідності дотримання загальних вимог щодо адекватності заходів позовним вимогам та їх співмірності, імпліцитно передбачається щонайменше послідовне припущення судом трьох вірогідностей: майбутнє задоволення позовних вимог (такі вимоги не сприймаються як очевидно безпідставні та необґрунтовані), подальше набрання рішенням законної сили (воно не буде скасоване за результатами перегляду або не буде оскаржуватися відповідачем), утруднення виконання рішення про задоволення таких вимог чи нівелювання ефективності судового захисту через недобросовісні дії відповідача («профілактичне розмивання» презумпції добросовісності за ч.5 ст.12 ЦК). Для відповідача такий підхід суду до «тлумачення» аж трьох вірогідностей на «користь» позивача може створювати відчуття відходу від принципу рівності сторін та неупередженості, що провокуватиме висловлювання недовіри.

Однак, у випадку забезпечення виконання рішення ступінь правової невизначеності зменшується, оскільки суд вже дійшов висновку про обґрунтованість позовних вимог, а тому цілком логічно-виправдано для досягнення завдань судочинства (ч.1 ст.2 ГПК, ч.1 ст.2 ЦПК) запобігає ризикам спроб відповідача уникнути несприятливих наслідків віндикації, які, своєю чергою, очевидно зростають через отримання результату розгляду позову (залишається лише дві вірогідності, настання яких «допускає» суд «на користь» позивача). При цьому, унеможливлення подальшого відчуження спірного майна (збереження у Державному реєстрі прав на нерухоме майно запису про приналежність майна відповідачеві) не створює надмірного тягара для відповідача (зазвичай не убачається потреби в обмеженні права користування майном), а тільки фіксує суб'єктне коло учасників спору до остаточної визначеності питання приналежності такого

майна та інформує невизначене інших учасників цивільних правовідносин про поточні ризики (обтяження підлягає фіксації у Державному реєстрі прав). Недобросовісний відповідач також позбавляється можливості процесуального зловживання шляхом заяв сутнісно необґрунтованих (формальних) відводів суду, адже разом із рішенням та його забезпеченням розгляд справи відповідним судом завершується.

Проте найбільш виправданим та навіть необхідним є вжиття заходів до забезпечення виконання рішення про задоволення вимог апеляційним судом, коли таке рішення ухвалюється ним як нове у справі чи залишається без змін за підсумками апеляційного перегляду. Дійсно, хоча і зберігається ймовірність скасування за результатами касаційного перегляду, однак забезпечення виконання запроваджується одночасно із судовим актом апеляційної інстанції, який набрав законної сили у момент ухвалення і підлягає вже примусовому виконанню на користь позивача – «активується» принцип «res judicata». У цьому разі залишається тільки одна остання з трьох вказаних вище вірогідностей, і дія апеляційного суду з припущення якої для добросовісного відповідача не створить проблем взагалі (адже добросовісність виключає наміри ухилення від виконання рішення суду), тоді як недобросовісний відповідач позбавляється можливості завдати шкоди позивачеві, чий права підтверджені та захищені судом.

Варто нагадати, що навіть у такому сценарії процесуальне законодавство передбачає «балансуючий запобіжник» вже на користь відповідача – повноваження Верховного суду на етапі відкриття касаційного провадження за клопотанням скаргника вирішити питання про зупинення виконання рішення суду (ч.4 ст.294 ГПК, ч.8 ст.394 ЦПК), а тому, вважаю, що практика використання дискреційного повноваження суду із забезпечення виконання рішення про задоволення вимог виндикаційних вимог заслуговує на поширення у справах цієї категорії (<https://sud.ua/uk/news/blog/342932-protsestualnaya-ekonomiya-chto-mozhet-sdelat->

sudebnaya-sistema-pri-suschestvuyuschem-normativnom-regulirovanii-dlya-zaschity-prava-sobstvennosti). – 2025. – 08.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Гуржи, керівник пресофісу Вищої ради правосуддя

Коли тінь пише вирок: як фейкові сайти створюють реальний страх

Однією з ключових загроз для будь-якої інституції у сучасному світі є асиметрична інформаційна війна, де правила відсутні, а мета – не інформувати суспільство, а паралізувати систему через руйнування її символічного капіталу – довіри. Це не просто хаотичний процес, а свідомо технологія, яка використовує існуючі слабкості для паралічу інституції.

Звіт Європейської мережі рад правосуддя у 2025 показав: 48% суддів в Україні відчувають тиск від медіа, соціальних мереж, погроз від сторонніх осіб. І мова йде не про медіа з умовного «білого списку», які мають редакційну політику та етичні стандарти, а про незліченні сайти, що маскуються під новинні, не маючи ані редакції, ані відповідальності. І тут ми повинні поставити справжнє питання: «Що в нашій суспільній структурі зламалося настільки, що анонімний сайт із двома абзацами тексту може похитнути одну з гілок влади?»

Я б хотів поговорити про цілеспрямовані медіа-кампанії, які б'ють рідко, але вкрай влучно, створюючи потужну ілюзію, що руйнує довіру. Це не просто «фейки», до яких ми вже звикли і знаємо, як розпізнати – це свого роду «технологія» тиску на правосуддя. Вона працює за певним, не складним циклом, мета якого – не інформувати, а затягнути справу, відвести суддю або змусити взяти самовідвід, створити уявлення про «суспільний» тиск для ухвалення потрібного рішення.

Тут ми маємо справу не просто з медіа-кампанією, а з інституційним саботажом, де підривається сама здатність суспільства сприймати правосуддя, як щось об'єктивне, фактично підрив легітимності через

фрагментацію довіри. Звичайно, ці атаки бувають ефективними не лише через майстерність маніпуляторів, а й через реальні проблеми всередині судової влади. Роками накопичена недовіра та випадки корупції створюють ідеальне підґрунтя, на яке лягає маніпуляція.

Анатомія медіа-атаки виглядає приблизно так:

Спочатку створення «приводу». На анонімному сайті, який не має ані вихідних даних, ані контактів редакції, публікується маніпулятивний матеріал про суддю у резонансній справі. Це може бути «викриття» в отриманні хабаря, «аналіз» попередніх рішень судді, в «потрібному контексті», або публікація персональних даних: адреси, фото дітей, маршруту пересування, фото чи відео згенеровані ШІ.

Далі відбувається масштабування через соцмережі, публікація масово поширюється, наприклад на Facebook, можливо за допомогою платної реклами, створюючи ілюзію суспільного інтересу. Відбувається співпадіння часу інформаційного вибуху з процесуальними діями суду. Далі одна зі сторін заявляє судді відвід і це не порушує закон, це доводить його до абсурду: «Ви кажете, що суддя має бути бездоганним? Ось стаття, де його репутація поставлена під сумнів. Я не кажу, що це правда, але сумнів є!». Не можна стверджувати, що такі події пов'язані, просто ось таке співпадіння.

Далі розгляд справи зупиняється, поки інший суддя розглядає відвід, дорогоцінний час, особливо у справах з обмеженими термінами, як-от обрання запобіжного заходу, втрачається, що і є метою.

Проблема в тому, що традиційні методи боротьби – позови про захист честі та гідності – безсилі проти анонімів, звертатися просто не має проти кого, а це створює небезпечне відчуття безпорадності. Не тому, що не має правових інструментів, а тому що ворог анонімний і безадресний. Судді, які діють доброчесно, втрачають віру у можливість захисту власної репутації.

Але якби це все відбувалось тільки в залі суду, це півбіди, реальна шкода від ситуативної

медіа-інсинуації набагато сильніша. Це готова матриця реакцій, закріплена роками негативного досвіду, чутток, політичних заяв і культурних наративів.

Відбувається вкорінення стереотипу: люди бачить у стрічці Facebook кричущий заголовок: «Суддя N відпускає злочинця!». Це простий, емоційний стимул, який миттєво засвоюється. Цей «факт» накладається на готовий шаблон: «А, ну так, вони всі там продажні». Спрацьовує колективна пам'ять та соціальний тиск: «всі ж знають». Складна юридична процедура, наприклад, обрання запобіжного заходу, спрощується до одного символу – «корупція». Люди обурюються, поширюють пост, вимагають реакції влади. «Сітка» сайтів забезпечує повторення маніпуляції, перетворюючи її на «знання» і створюючи ілюзію, що «про це пишуть усі». Люди перестають сприймати суд, як процес і бачать лише ярлик – «зрада».

Насправді, об'єктом атаки є не стільки людина в мантиї, скільки сама ідея суду – умовна інстанція, яка гарантує, що існує істина, об'єктивність, закон. Коли ми звертаємося до суду, ми віримо, що існує третя, нейтральна сторона, яка розсудить нас згідно з правилами. Медіа-атака намагається довести суспільству, що за мантиєю об'єктивності ховаються ті ж самі брудні інтереси, що й усяди. Вона каже нам: «Ви думали, тут є закон і справедливість? Тут лише жага влади, грошей та маніпуляції». І найстрашніше – ми в це віримо.

Боротися з кожним фейком окремо – це свідомо програшна стратегія. Та й загалом переходити в площину «хороша людина завжди приймає хороші рішення» надзвичайно хибна і веде до прірви. А от, що реально треба робити це показувати, як працює технологія тиску на суд. Ми повинні пояснювати суспільству та професійній спільноті саму механіку маніпуляції. Перш ніж поширити чергову «сенсацію», поставте собі прості питання:

Чи є на сайті контакти редакції?

Чи зареєстроване це медіа згідно із законом?

Хто автор статті? Чи існує така людина?

Ілюзія безпорадності зникає, коли з'являється чіткий алгоритм дій, нам потрібна системна робота з платформами. Поодинокі

скарги до Meta (Facebook) неефективні, потрібна консолідована позиція від державних органів та громадянського суспільства, яка б повідомляла не про окремих пост, а про скоординовану неавтентичну поведінку цілої мережі сайтів, що є прямим порушенням правил спільноти.

Замість нескінченної боротьби з сотнями «сміттярок», варто зосередити зусилля на промоції зареєстрованих, відповідальних медіа. В нашому випадку – це розвиток судової журналістики і всебічне сприяння цим медіа.

Справжня зміна почнеться з радикального акту. Це означає не просто захищати суддів, а здійснити такий політичний чи соціальний жест, який би заново затвердив саму ідею справедливості, як щось реальне, як щось, заради чого варто боротися. Нам потрібен не просто захист репутації, а подія, яка б перервала цей цинічний цикл. Можливо, це публічний акт солідарності суддівської спільноти, який нагадає, що це все ж таки гілка влади.

Зрештою, головний захист правосуддя – це не стільки закони, скільки свідомість. Наше завдання – зробити невидиму зброю інформаційних маніпуляцій видимою для всіх. Це означає інвестицію не лише в інституції, а в культуру публічного розуміння процедури – інвестицію у «політику освіченої підозри», яка дозволяє сумніватися, але не піддаватися панічним ярликам (https://lb.ua/blog/volodymyr_hurzhy/700512_koli_tin_pishe_virok_yak_feykovi_sayti.html). – 2025. – 08.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Борис Кушнірук, економіст

Вимоги щодо встановлення квот на українську тютюнову сировину є відверто шкідливими

Наші законодавці знову, керуючись, безумовно, найкращими намірами, вирішили підтримати аграріїв, що займаються вирощуванням тютюну.

Уже цього четверга має голосуватися законопроект №13628. Серед його положень є

вимога, яка зобов'язує виробників тютюнових виробів додавати частку українського тютюну (від 2% до 5% протягом 2027–2029 рр.).

Мені вже доводилося, ще за часів попереднього складу парламенту, пояснювати, чому ця ідея хибна.

Основна проблема полягає в тому, що тютюн – це рослина, що походить з Америки. Там її почали культивувати тисячоліття тому. Вона потребує теплого, тропічного або субтропічного клімату. Ще з часів імперії вирощування тютюну намагалися налагодити у південних регіонах України.

Проте, з огляду на те, що кліматичні умови України суттєво відрізняються від латиноамериканських, наші аграрії не можуть гарантувати високу врожайність, і головне – належної якості сировини. Саме тому ще за радянських часів курці так раділи можливості отримати бодай пару пачок американських цигарок.

Відповідно, намагання примусити міжнародні тютюнові компанії купувати сировинний тютюн в українських аграріїв створює низку значних проблем.

По-перше: Шлях до корупції та бюрократії

Законопроект вимагає, щоб виробники тютюнових виробів додавали певну частку українського тютюну. Отже, бізнес буде змушений постійно доводити походження сировини, що відкриває простір для корупційних зловживань та тиску через ризик втрати ліцензії.

Відсутність чітких правил контролю якості та методики перевірки частки українського тютюну стимулює схеми з фальшивими документами, як це вже було у 90-х роках із сумнівним «українським» тютюновим імпортом.

По-друге: Ігнорування реалій агровиробництва та міжнародних норм

Встановлені квоти (2–5%) не враховують впливу погоди, війни чи інших форс-мажорів, що робить їх практично недосяжними та створює ризики для ліцензування виробників. Врожайність українського тютюну (мінімум 2000 кг/га) залежить від природних та економічних чинників, тому встановлення фіксованих вимог є нереалістичним.

Крім того, це напряму суперечить міжнародним нормам і принципам конкуренції. Квоти на сировину створюють нерівні умови для імпорту, фактично запроваджуючи прихований протекціонізм. Це є порушенням статті III ГАТТ (1947), згідно з якою внутрішні норми не можуть дискримінувати імпортовані товари. Обмеження свободи вибору постачальників для міжнародних компаній суперечить основам ринкової економіки.

По-третє: Удар по якості та ризик перенесення виробництва

Український тютюн часто не відповідає необхідним технічним параметрам (нікотин, смак, горіння), що погіршує якість кінцевої продукції. А для міжнародних тютюнових компаній питання якості є особливо чутливим. Вони просто не зможуть експортувати вироблені в Україні тютюнові вироби з домішками сировини українського походження.

Тому такі квоти можуть спровокувати перенесення виробництва за кордон та, відповідно, збільшення імпорту готових цигарок. Це неминуче вдарить по бюджету та виробничій сфері. Також цигарки, безперечно, подорожчають. У разі неврожаю чи нестабільності виконання квот стає неможливим, що може призвести до зупинки виробництва та скорочення робочих місць.

Міністерство фінансів прогнозує щорічні податкові втрати від цієї новації до 3,6 млрд грн. У разі скорочення виробництва лише на 10% втрати акцизу можуть сягнути 218,7 млн грн у 2027 р., 343,4 млн грн у 2028 р. та 572,3 млн грн у 2029 р.

По-четверте: Дублювання контролю та зростання собівартості

Додаткові вимоги до технологічного циклу та дублювання функцій контролю лише ускладнять адміністрування галузі й підвищать собівартість продукції. Як відомо, вже існують системи контролю (Єдиний реєстр місць зберігання, відеоспостереження), які забезпечують прозорість, – нові вимоги лише їх повторюють.

Підсумок

Цей закон не стимулює модернізацію чи розвиток технологій, а лише адміністративно перерозподіляє ринок.

Якщо вже хтось справді опікується долею вітчизняних аграріїв, які вирощують тютюн, то слід пам'ятати, що існують альтернативні інструменти для їхньої підтримки, без встановлення штучних квот. Серед них – пільгове фінансування, дотації, інвестиції в технології та цільові програми розвитку (<https://censor.net/ua/blogs/3578426/vymogy-schodo-vstanovlennya-kvot-na-ukrayinsku-tyutyunovu-syrovynu-ye-vidverto-shkidlyvymy>). – 2025. – 08.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радущкий, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Українська медицина під час війни: унікальний досвід, який буде корисним для країн Європи

Сьогодні питання безпеки та готовності до можливої атаки країни-агресора важливі для наших партнерів як ніколи раніше. Путін сьогодні прямо погрожує Європі та підтверджує свої погрози порушенням повітряного простору літаками та дронами в країнах не лише Східної Європи, а й Бельгії, Данії та Німеччини. Ми готові ділитися власним унікальним досвідом стабільної роботи медичної системи в умовах повномасштабної війни. Наші колеги бачать, що сьогодні перед медициною їхніх країн стоять ті самі виклики, які були перед Україною у 2022 році. І звертаються до нас, щоб використати наш досвід для підготовки до різних проявів гібридної війни, яку використовує рф.

Минулого тижня приймали в Комітеті Верховної Ради з питань здоров'я нації делегацію депутатів парламенту Фінляндії. Говорили про лікування бойових травм, фізичну та психологічну реабілітацію, забезпечення критичними ліками, впровадження штучного інтелекту в медицині та розвиток медичного партнерства. Якщо у перший рік повномасштабного вторгнення Україна зверталася до партнерів із проханням про гуманітарну, експертну допомогу, навчання

медиків, то сьогодні ми вже говоримо про обмін досвідом між країнами у медичній галузі. Українська система охорони здоров'я працює стабільно навіть у найважчі періоди війни. Наші лікарі врятували десятки тисяч поранених на стабілізаційних пунктах, у прифронтових лікарнях, у відносно безпечних регіонах та щодня продовжують це робити. Ми продовжуємо медичну реформу, ухвалюємо євроінтеграційні закони, відновлюємо зруйновані лікарні.

Україну та Фінляндію об'єднує спільний виклик – кордон із країною-агресором. Ми обороняємо Європу на полі бою, Фінляндія – на північних рубежах НАТО. Під час зустрічі колеги запитали: як підготуватися до можливої гібридної агресії з боку росії? Після атаки дронів на Польщу, порушення повітряного простору Естонії, виявлення БПЛА над критичною інфраструктурою Бельгії, Данії, Румунії та Німеччини, всі розуміють: агресор може не лише атакувати, а й тестувати готовність сусідів – кібератаками, провокаціями, дезінформацією.

Сьогодні Україна має унікальний досвід функціонування системи охорони здоров'я в умовах війни. Ми готові ділитися ним, приймати делегації партнерів, показувати, як побудувати стійку медичну систему. Нижче – кілька рекомендацій, які, на мою думку, варто врахувати нашим європейським колегам.

Єдина система взаємодії військової та цивільної медицини

З перших днів війни ми зрозуміли, що військові шпиталі не зможуть прийняти всіх поранених. Тому створили спільну систему, де пацієнт спочатку отримує допомогу від військових медиків на стабілізаційних пунктах, а потім – у цивільних лікарнях. Це дозволило швидко розподіляти потоки, зменшити черги й рятувати тисячі життів. Така модель має бути створена заздалегідь у кожній країні, що потенційно може опинитися під загрозою.

Масове навчання з тактичної медицини

Кожен громадянин має знати основи домедичної допомоги. Навіть досвідчений лікар без практики тактичної медицини може розгубитися у кризовій ситуації. Масові тренінги – це інвестиція в національну

безпеку. В Україні ми бачимо: частини втрат після обстрілів можна було б уникнути, якби домедичну допомогу встигли надати вчасно.

Ефективна система медичної евакуації

Масова евакуація поранених – окремий виклик війни. Україна створила власну систему евакуаційних потягів і долучилася до європейської програми Medevac, за якою постраждалих українців приймають на лікування та реабілітацію в клініках ЄС. Це знімає навантаження з наших лікарів і дає змогу надавати високоспеціалізовану допомогу пацієнтам. Партнерам варто заздалегідь продумати логістику та резерви транспорту для таких випадків.

Укриття у лікарнях – це не розкіш, а необхідність

Під час обстрілів наші медики та пацієнти іноді по кілька годин перебувають у укритті. Тому звичайні підвали не підходять. Ми облаштовуємо спеціальні операційні, де можна проводити операції навіть під час тривоги. Це не просто питання безпеки – це гарантія безперервності медичної допомоги. І про це також нашим колегам з країн ЄС потрібно подбати заздалегідь.

Підготовка лікарів до лікування бойових травм

Бойові поранення – це інша хірургія, інші протоколи, інші рішення. Українські лікарі здобули унікальний досвід, який нині цікавить іноземних колег. Ми відкриті до співпраці – запрошуємо партнерів приїздити, навчатися, переймати наші напрацювання.

Резерви медикаментів

У перші дні війни ворог цілеспрямовано атакував склади ліків. Це призвело до критичного дефіциту. Довелося власною машиною розвозити ліки до київських лікарень. Зараз ми створили розгалужену систему резервів у безпечних регіонах. Такий підхід має бути стандартом для всіх держав, що межують із потенційним агресором.

Кожен з цих пунктів – власний досвід за три з половиною роки війни. Наша країна вистояла, лікарні працюють, медичні послуги надаються. Дякую кожному українському медику, який щодня рятує життя на фронті чи у лікарні.

Ваш досвід – це гордість України і приклад для всього світу (https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/700694_ukrainska_meditaina_pid_chas_viyini.html). – 2025. – 09.10).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Євген Чолій, почесний консул України в Монреалі, президент ГО «Україна-2050»

Заморожені російські суверенні активи мають бути конфісковані тепер

Західні країни запровадили різні санкції проти Росії, включаючи заморожування активів. Оцінюється, що активів за кордоном Центрального банку Росії в сумі понад 300 мільярдів доларів США було заморожено.

Переважна більшість цих російських суверенних активів досі заморожена в Європейському Союзі.

Європейський Союз зазначив, що ці заходи були «розроблені для досягнення мети політики ЄС щодо припинення військової агресії Росії проти України шляхом максимізації тиску на Росію та використання всіх доступних інструментів для зменшення здатності Росії вести свою незаконну військову агресію». Інші Західні країни, які заморозили російські суверенні активи, мали аналогічну мету.

Ця мета ще не досягнута, і наслідки є драматичними.

Дійсно, 25 лютого 2025 року Організація Об'єднаних Націй у співпраці з Урядом України, Групою Світового банку та Європейською Комісією опублікувала спільну Швидку оцінку завданої шкоди та потреб на відновлення України, в якій оцінюється, що станом на 31 грудня 2024 року «загальна вартість відбудови та відновлення в Україні становить 524 мільярди доларів США впродовж наступного десятиліття. Це приблизно у 2,8 рази перевищує прогнозований номінальний ВВП України за 2024 рік».

Запитання, на яке потрібно відповісти, полягає в тому, чому заморожені російські суверенні активи досі не були конфісковані та

передані Україні у формі сучасної військової допомоги для досягнення мети Західних країн – припинити військову агресію Росії проти України?

Очевидно, що це слід зробити без подальших зволікань з моральних, судових, правових, геополітичних та економічних підстав.

Моральні підстави

Моральний аргумент є незаперечним. Ніщо не виправдовує утримання від надання необхідної сучасної військової допомоги Україні, яку можна було б придбати за рахунок заморожених російських суверенних активів, поки Росія атакує цивільне населення України та вбиває невинних дітей або силою переправляє їх до Росії.

Судові підстави

16 березня 2022 року Міжнародний суд у Гаазі виніс критичне проміжне рішення у справі Україна проти Російської Федерації, заявивши, що: «‘Спеціальна військова операція’, яку проводить Російська Федерація, призвела до численних загиблих і поранень цивільного населення. Вона також завдала значної матеріальної шкоди, включаючи руйнування будівель та інфраструктури. Напади тривають і створюють все складніші умови життя цивільного населення». На цій основі Міжнародний суд наказав що: «Російська Федерація повинна негайно зупинити розпочаті 24 лютого 2022 року військові операції на території України».

Кремль не лише проігнорував це проміжне рішення Міжнародного суду, але й Росія зухвало порушила його, неодноразово вчиняючи акти геноциду проти цивільного населення України, включаючи дітей. Фактично Міжнародний кримінальний суд видав 17 березня 2023 року ордер на арешт Володимира Путіна «за незаконну депортацію і переміщення українських дітей з окупованих територій України до Російської Федерації, всупереч [...] Римському статуту».

9 липня 2025 року Велика Палата Європейського суду з прав людини у Страсбурзі винесла суворе рішення у справі Україна та Нідерланди проти Росії щодо вторгнення Росії в Донецьку та Луганську області з 2014 року, повномасштабної війни Росії проти України з

2022 року та збиття Росією рейсу МН17 над східною Україною, в результаті чого загинули всі пасажери на борту. По суті, у цьому рішенні Суд заявив, що: «177. [...] Суд раніше мусив розглядати заяви, що виникають через конфліктні ситуації в Європі [...]. Однак події в Україні є безпрецедентними в історії Ради Європи. Характер і масштаби насильства, а також зловісні заяви щодо державності України, її незалежності та її самого права на існування становлять загрозу мирному співіснуванню, яке Європа довго сприймала як належне. [...] ця небезпечна риторика також час від часу поширювалася на інші держави-члени Ради Європи, включаючи Польщу, Молдову та країни Балтії. Ці дії спрямовані на підірив самої основи демократії, на якій заснована Рада Європи та її держави-члени, шляхом знищення особистих свобод, придушення політичних свобод та відвертого ігнорування верховенства права».

Конфіскація заморожених російських суверенних активів допоможе виконати проміжне рішення Міжнародного суду в Гаазі від 16 березня 2022 року, здійснюючи тиск на Росію, щоб вона припинила свою повномасштабну війну проти України. З цієї точки зору, не може бути жодних серйозних аргументів на користь того, що така конфіскація була б необґрунтованою або свавільною.

Юридичні підстави

Конфіскація заморожених суверенних активів Росії повністю відповідає: (1) статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, яка підтверджує невід'ємне право на колективну самооборону у разі збройного нападу на члена ООН, що очевидно включає Україну; та (2) положенням про Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, які були рекомендовані урядом Резолюцією 56/83 Генеральної Асамблеї ООН, прийнятою 12 грудня 2001 року, а саме: (а) статтям 30 та 31, які зобов'язують держави припинити будь-яке міжнародно-протиправне діяння та повністю відшкодувати шкоду, завдану таким діянням; та (б) статтям 40 та 41, які передбачають, що держави співпрацюватимуть для припинення будь-якого серйозного порушення зобов'язання,

що виникає з імперативної норми загального міжнародного права, такої як заборона агресії.

Геополітичні підстави

Західні країни збільшують свої оборонні бюджети, оскільки розуміють, що Росія є небезпечною загрозою для євроатлантичної безпеки. Нещодавні порушення Росією повітряного простору Естонії, Латвії, Литви, Норвегії, Польщі, Румунії та Фінляндії це підтверджують. Багато лідерів визнали, що Росія піде далі, якщо здолає Україну, зрештою атакуючи країну-члена НАТО, що спровокує Третю світову війну. Конфіскація заморожених російських суверенних активів для надання сучасної військової допомоги Україні допоможе запобігти такій катастрофі та змусить Росію до безумовного припинення вогню, а потім до справжньої мирної угоди.

Економічні підстави

Загальна сума заморожених російських суверенних активів (близько 300 мільярдів доларів США) є значно менша за загальну вартість відбудови та відновлення в Україні (524 мільярди доларів США), і ця вартість щодня зростає в результаті постійних російських повітряних атак на цивільне населення та інфраструктуру України.

Політична воля

Просто немає логічної причини продовжувати дозволяти Росії знищувати Україну та її народ, у той час коли російські суверенні активи залишаються замороженими на рахунках Західних банків.

Фактично, Західні країни дозволяють історії повторитися, роблячи ту саму помилку із замороженими російськими суверенними активами, що й із військовою підтримкою України, а саме надаючи допомогу Україні лише поступово у відповідь на посилення актів геноциду Росією проти українського народу.

Зрештою – маючи більш ніж достатньо вагомих причин зробити правильний крок, а саме конфіскувати заморожені російські суверенні активи та передати їх Україні у формі сучасної військової допомоги – єдине, що ще потрібно, це політична воля (https://zaxid.net/zamorozheni-rosiyski-suverenni-aktivi-mayut-buti-konfiskovani-teper_n1620484). – 2025. – 03.10).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор

Відбулася презентація «концептуальних засад освітніх галузей»: що далі?

Інформаційний простір заповнила новина про «чергову освітню перемогу»: Міністерство освіти і науки презентувало концептуальні засади освітніх галузей.

При цьому МОН стверджує, що концепції освітніх галузей є основним інструментом реалізації політики «Освіта для життя». Планується, що на основі цих концепцій буде зроблено багато добрих справ: «оновлено навчальні програми, створено нові підручники, розроблено програми підвищення кваліфікації для вчителів та модернізовано освітні простори».

Невже освітньому відомству вдалося зробити щось корисне і важливе? Давайте розбиратися.

Визначення понять «освітня галузь», «концептуальні засади освітніх галузей», «концепції освітніх галузей», «Освіта для життя» не наведено ані у базовому Законі України «Про освіту», ані у спеціальному Законі України «Про повну загальну середню освіту».

Перелік освітніх галузей подано у пункті 10 Державного стандарту базової середньої освіти, що затверджений постановою Кабінету міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Але в цьому документі також не наведено визначення понять «освітня галузь», «концептуальні засади освітніх галузей», «концепції освітніх галузей», «Освіта для життя».

З формальної точки зору, якщо у законодавчих та інших нормативно-правових актах не розкрито правовий зміст якогось поняття (явища або процесу) – це означає, що під цим поняттям будь-хто може розуміти будь-що.

У Положенні про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. №630(з подальшими змінами), словосполучення «освітня галузь» та його похідні – не наведено.

Відтак, можна зробити припущення, що питання наявності у Міністерства освіти і науки України прав, повноважень та компетенцій здійснювати заходи з формування та реалізації державної політики у сфері управління так званими «освітніми галузями», у тому числі визначати так звані «концептуальні засади освітніх галузей» або так звані «концепції освітніх галузей» – як мінімум, є дискусійним.

Не дивлячись на це, видано наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2025 № 1163 «Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025–2030 роки».

У вступній частині цього наказу зроблено посилання на підпункт 3 пункту 6 вже згаданого нами Положення про Міністерство освіти і науки України.

У вказаному приписі зафіксовано: «МОН для виконання покладених на нього завдань має право: <...> скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції».

Про «освітні галузі» або «концептуальні засади» – ані слова.

Також у вступній частині наказу є згадка про «захід 1 завдання 2.2.1.2 операційної цілі 2.2.1 стратегічної цілі 2.2. Оперативного плану Міністерства освіти і науки України на 2025 рік», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 06.03.2025 № 417.

Відкриваємо згаданий наказ. Операційна ціль 2.2.1 звучить доволі пафосно: «Випускники базової школи набули компетентностей та наскрізних вмінь, необхідних для життя і подальшого навчання». Завдання 2.2.1.2 звучить так: «Оновлення змісту освіти в 5–9 класах через перегляд навчальних планів і модельних навчальних програм», а також вказано два заходи, у тому числі: «Розроблення концептуальних засад впровадження освітніх галузей».

Від обсягу гасел і пафосу вже стало не по собі...

Цікаво, що в наказі № 1163 йдеться про організацію освітнього процесу та очікувані результати навчання в усіх класах середньої школи (починаючи з 1-го до 12-го), а у наказі № 417 йдеться лише про 5–9 класи.

Виходить, що розробники концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025–2030 роки вийшли далеко за межі завдань, які були визначені Оперативним планом МОН.

Слід звернути увагу, що накази МОН від 06.03.2025 № 417 та від 20.08.2025 № 1163 (у них вживається поняття «концептуальні засади освітніх галузей») не зареєстровані у Міністерстві юстиції України, а відтак – вони не є нормативно-правовими актами. Відтак, можна припустити, що будь-які суб'єкти освітньої діяльності (у тому числі директори шкіл, методисти, вчителі) не мають обов'язку у своїй роботі використовувати слова і словосполучення, що наведені у цих наказах.

Від аналізу правових позицій давайте перейдемо до аналізу змісту. Тут недолугостей і несподіванок – не менше.

Загальне враження від ознайомлення з додатками, що наведені у наказі Міністерства освіти і науки України від 20.08.2025 № 1163 «Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025–2030 роки» – а воно, як показує життєвий досвід, найбільш правильне – ми маємо справу з черговою «візією», у якій наведено багато красивої галасливої інформації під рубрикою «як ми маємо жити».

Найперше, що впало в очі – відсутність належної системності та методологічної єдності в документах (додатках), якими визначено «концептуальні засади...» в різних освітніх галузях.

Наведений текст (понад 500 сторінок) у значній мірі нагадує занадто велику оглядову працю, яка за змістом є дещо абстрактною і відірваною від реального життя. Тут подано вибірково (без строгої системності): дуже стислий аналіз досвіду окремих іноземних країн, згадки про сценарії і моделі, якісь статистичні

дані (дуже різномірні), доволі абстрактні узагальнення усіляких викликів і ризиків, подекуди згадується ненависний «радянський досвід», у деяких додатках наведено «можливі рішення» або «варіанти рішення».

Різні «концептуальні засади...», що подані як додатки до наказу № 1163, містять різні структуру, а також різний перелік таблиць.

В окремих додатках подано відомості про міжгалузеву та міжпредметну взаємодію, в окремих – ні.

В окремих додатках подано інформацію про структуру викликів і ризиків для належного розвитку галузі (кадрове, матеріально-технічне, навчально-методичне забезпечення, зміст навчального матеріалу, організація освітнього процесу), в окремих – ні.

В окремих додатках подано розділи про виклики, пов'язані з освітніми втратами та розривами, в окремих – ні.

В окремих додатках подано відомості про «можливі рішення», в окремих – про «варіанти рішень», а в окремих – жодних рішень.

Взагалі дивно, що міністерський наказ містить не чіткі рішення (імперативні вимоги), а купу словосполучень «можливі рішення» або «варіанти рішення». Зовсім не зрозуміло – хто саме, керуючись цим наказом, має зробити вибір серед великої множини запропонованих «рішень».

Викликає також сумнів, що під час підготовки «можливих рішень» та «варіантів рішень» враховано кращі напрацювання педагогічної науки.

Наведемо лише три приклади (хоча таких прикладів могло би бути десятки).

Мовно-літературна галузь. Виклик: «Зосередженість системи викладання навчальних предметів мовно-літературної галузі на традиціях минулого (радянські практики)». Можливі рішення (усього 4): «Врівноваження теоретичного й прикладного компонентів навчання», «Системне оновлення модельних програм і підручників, цифровізація контенту», «Реалізація нових стратегій навчання вчительства», «Відкрите обговорення чутливих тем та чіткі алгоритми формування культури пам'яті».

Галузь «Фізична культура». Виклик: «Високі психоемоційні навантаження». Варіанти рішення: «Використання на уроці фізичної культури інструментів визначення емоційної готовності учнівства до рухової активності. Упровадження практик, що сприятимуть емоційному розвантаженню, відновленню розумової працездатності. Дотримання санітарно-гігієнічних норм обсягу навчального навантаження в школі та вдома».

Математична галузь. «Впровадження нових методик і технологій навчання математики ускладнюється. Фундаментальним чинником успішного реформування є підвищення спроможності вчительства. Ефективне впровадження нових підходів до навчання залежить від підготовленості педагогів / педагогинь, їхньої методичної гнучкості, здатності адаптуватися до змін. За прикладом країн із високими результатами у PISA (Нідерланди, Фінляндія, Японія) важливо запустити довготривалі програми професійного розвитку для вчителів, зокрема і для тих, хто працюватиме у профільних математичних класах. Ці програми мають охоплювати теми, присвячені сучасним цифровим інструментам, методикам навчання, роботі з учнями з 12 різними особливими освітніми потребами, наставництву та створенню професійних спільнот учителів. Необхідно виділяти достатнє фінансування на створення сучасних і якісних онлайн-курсів для вчителів математики, а особливо тих, що будуть викладати у закладах профільної середньої освіти».

Думаю, навіть нефахівці розуміють, що подані тексти – м'яко кажучи – не можуть лягати в основу державної політики.

Також впало в очі, що додатки, які містяться в наказі № 1163 – не пронумеровані, а назви додатків в самому тексті наказу навіть не згадуються.

Цікаво, що Дорожня карта (у якості додатку) подана поміж різних «Концептуальних засад...» (поміж інших додатків), а не в кінці, як має бути.

Це дозволяє зробити припущення, що текст наказу готували поспіхом, без дотримання правил і принципів документування

управлінської діяльності, визначених постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55.

Скоріш за все, наказ з додатками формувався на основі пропозицій якихось «освітніх експертів» та «освітніх експерток», які не мають належного досвіду роботи в органах державної влади, натомість мають амбіції «робити епохальні реформи», причому «тут і зараз».

І наостанок – деякі професорські роздуми.

У Державному стандарті базової середньої освіти, який був затверджений урядом під час каденції попереднього міністра, для кожної освітньої галузі чітко визначено: мету, компетентнісний потенціал, уміння та ставлення, базові знання, вимоги до обов'язкових результатів навчання, орієнтири для оцінювання. Ці питання, таким чином, є унормованими і нині додаткових активностей від міністерства (зокрема, шляхом розробки та ухвалення наказу) не потребують. На жаль, під час яскравої презентації «концептуальних засад освітніх галузей» на цю обставину ніхто уваги не звернув...

Небайдужі люди можуть звернути увагу на таку деталь: унормування ключових питань освітніх стандартів попередній міністр «проводив» через постанову уряду, а нинішній – через наказ, до того ж і «неюстований».

Для будь-якого фахівця у сфері державного управління є очевидним: якщо хтось жонглює поняттями, які не містяться у законодавчих актах (приміром, «освітня галузь», «концептуальні засади освітніх галузей», «концепції освітніх галузей», «Освіта для життя») та використовує їх безсистемно і на власний розсуд – скоріш за все, йдеться не про сумніння, а про якусь управлінську колотнечу.

Не виключено, що ця управлінська колотнеча створена не задля організації ефективної освітньої діяльності, а в першу чергу з метою проведення галасливих презентацій, виробництва яскравих картинок і звітування перед іноземними донорами.

Якщо відверто, я не вірю, що після згаданої презентації буде досягнуто проголошену пафосну ціль – «випускники базової школи

набули компетентностей та наскрізних вмінь, необхідних для життя і подальшого навчання». Невже це можливо – міністерство видало якийсь наказ, і всі здобувачі раптом набули необхідних компетентностей?!

Отже, можна зробити сміливе припущення, що виданий наказ – це просто один із елементів освоєння так званою «освітньою командою» якогось іноземного гранту.

Але це «не дуже справедливо». Якщо є грант на впровадження якогось поняття, явища або процесу (приміром, «освітня галузь», «концептуальні засади освітніх галузей», «концепції освітніх галузей», «Освіта для життя») – тоді гроші від гранту мають розподілятися не лише серед купки ділків, а серед всіх учасників такого впровадження, включаючи директорів шкіл, методистів та вчителів (<https://osvita.ua/blogs/95670/>). – 2025. – 09.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Кирило Міненко, керівник Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ)

Міжнародне стягнення аліментів: як Україна виконує Гаазьку Конвенцію

У сучасному світі все більше сімей мають зв'язки за межами однієї країни. Міграція, навчання, робота за кордоном – усе це породжує нові правові виклики, зокрема й у сфері забезпечення права дитини на належне утримання.

Саме для вирішення таких питань у міжнародному вимірі Україна приєдналася до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном підписаної 20 червня 1956 року яка набрала чинності для України 19 жовтня 2006 року та Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, вчиненої 23 листопада 2007 року у м. Гаазі яка у відносинах між Договірними державами, які підписали обидві конвенції замінює Конвенцію про міжнародне стягнення аліментів 1956 року настільки, наскільки її сфера застосування

між такими державами збігається зі сферою застосування цієї Конвенції. Вона набула чинності для України 1 листопада 2013 року.

Конвенція встановлює механізм міжнародної співпраці у справах про стягнення аліментів, який забезпечує:

- визнання та виконання рішень про стягнення аліментів, ухвалених у договірних державах;
- винесення рішення в запитуваній державі;
- зміна рішення прийнятого в запитуваній або іншій ніж запитувана державі

Стосовно таких заяв, відповідно до Гаазької конвенції, Центральні органи надають допомогу та вживають усіх необхідних заходів таких як:

- встановленні місцезнаходження боржника або кредитора;

- отриманні відповідної інформації стосовно доходів та в разі необхідності інших фінансових обставин боржника або кредитора, у тому числі місцезнаходження активів;

- сприяння виконанню рішень про утримання, що триває, у тому числі стосовно будь-яких заборгованостей;

- надання допомоги в установленні батьківства у випадках, коли це є необхідним для стягнення утримання;

- сприяння отриманню та швидкому переказі виплат на утримання

Фактично, Конвенція дозволяє дитині отримати гарантоване законом утримання навіть тоді, коли один із батьків проживає в іншій країні – незалежно від того, де було ухвалено рішення про стягнення.

Центральний орган – Міністерство юстиції України

Виконання Конвенції в Україні забезпечує Міністерство юстиції України, яке визначене центральним органом для реалізації положень Гаазької Конвенції.

Юстиція України співпрацює з центральними органами інших держав – членів Конвенції, передає та отримує заяви про стягнення утримання, а також сприяє виконанню судових рішень на території України.

Важливо, що у разі коли рішення про стягнення аліментів ухвалене за кордоном, Міністерство юстиції України забезпечує його

визнання і примусове виконання українською правовою системою.

Хто може скористатися Конвенцією

Конвенція охоплює зобов'язання з утримання, що виникають між батьками та дітьми, які не досягли 18 років.

Крім того, її окремі положення застосовуються і до ширшого кола сімейних зобов'язань – зокрема, щодо утримання повнолітніх дітей, які продовжують навчання, непрацездатних батьків, бабусь, дідусів, братів, сестер.

Тобто кожна дитина, яка має право на утримання, може розраховувати на захист своїх прав, навіть якщо батько чи мати мешкають у іншій договірній державі.

Як подати заяву

Якщо заявник проживає в Україні, він може звернутися безпосередньо до Міністерства юстиції України або через територіальні органи юстиції.

Якщо заявник мешкає в іншій державі, заява подається через центральний орган цієї держави до Міністерства юстиції України.

У заявах, передбачених Конвенцією, мають бути зазначені дані про заявника, боржника, дитину, а також суть прохання та підтвердні документи. Усі форми заяв опубліковані на офіційному сайті Гаазької конференції з міжнародного приватного права та перекладені українською на сайті Міністерства юстиції.

Механізм взаємодії

Міністерство юстиції України, діючи як центральний орган, виконує комплекс дій:

- отримує інформацію про місце проживання, доходи чи майно боржника;

- забезпечує комунікацію із центральними органами інших держав;

- організовує представництво інтересів заявника у суді через систему безоплатної правової допомоги;

- здійснює примусове виконання рішень про стягнення аліментів.

Таким чином, українська юстиція не лише гарантує виконання судових рішень, а й сприяє збереженню соціальної справедливості, щоб жодна дитина не залишалася без належного утримання.

Україна як відповідальний учасник міжнародного правового простору

Виконання Гаазької Конвенції – це частина системної роботи Мін'юсту із забезпечення міжнародного правосуддя. Україна послідовно дотримується своїх міжнародних зобов'язань, забезпечує належний рівень міждержавної взаємодії та демонструє готовність захищати права своїх громадян незалежно від кордонів (https://lb.ua/blog/kyrylo_minenko/701286_mizhnarodne_styagnennya_alimentiv_yak.html). – 2025. – 13.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Андрій Боровик, виконавчий директор Transparency International Ukraine

Громадський нагляд: як готується Тіньовий звіт для Єврокомісії

Що таке Тіньовий звіт, хто його пише, та як громадськість може впливати на процес євроінтеграції?

Україна проходить довгий та непростий шлях вступу до Європейського союзу. Одним із нещодавніх кроків до євроінтеграції стало офіційне закінчення скринінгу українського законодавства на відповідність нормам ЄС. Таке детальне звіряння законів обов'язкове для країн-кандидаток на вступ.

Але уже зараз, аби задовольнити критерії членства в ЄС, Україна впроваджує низку реформ. І представники Європейської комісії пильно стежать за прогресом у цих реформах та сигналізують про те, що ще треба зробити. Для цього партнери постійно комунікують із владою та громадськими організаціями для обговорення подальших необхідних кроків. Своє бачення такого євроінтеграційного процесу представники громадськості виписують у спеціальному документі – Тіньовому звіті.

Що ж це таке, і навіщо такий звіт потрібен? Розберімося нижче.

Передусім зазначу, що Тіньовий звіт – це незалежна альтернативна оцінка роботи уряду та інших офіційних структур щодо виконання критеріїв членства у ЄС. Такий документ

створюється експертами й громадянським суспільством на запит європейських партнерів – це такий собі погляд «збоку» на перебіг реформ в країні. Важливо, що ЄС не втручається у підготовку висновків, а за зміст документа повністю відповідають громадські організації, які його готують.

Все тому, що з очевидних причин офіційний звіт уряду про прогрес України часто сфокусований на успіху щодо впровадження євроінтеграційних реформ. Тоді як громадськість зазвичай до таких змін підходить значно критичніше, тому Тіньовий звіт висвітлює, власне, недоліки, проблеми та невиконані обіцянки.

Цей формат не є особливим для України й часто використовується при інтеграції країн-кандидатів в ЄС. Враховуючи, що Україна лише починає перемовини з Євросоюзом, практика створення Тіньового звіту для нас усе ще нова – почалася лише торік. Проте цьогогоріч ми вже маємо змогу порівняти те, що зроблено, і де зміни гальмуються.

Коаліція громадських організацій, учасницею якої є й Transparency International Ukraine, аналізує рівень виконання рекомендацій до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та розділу 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту Європейської комісії щодо України. Ці розділи важливі тому, що вступ України в ЄС неможливий, поки ми не виконаємо всі прописані там пункти.

Для чого ще створюється Тіньовий звіт?

Одна з цілей – контроль за органами влади. Єврокомісія з допомогою українських ГО перевіряє, чи виконують державні органи рекомендації партнерів та громадськості.

Крім цього, документ використовують для покращення публічної політики, адже в ньому прописуються конкретні рекомендації для зрушення реформ.

І третя ціль – проінформувати суспільство. Аналіз та оцінка від громадських організацій допомагає й іншим зацікавленим українцям побачити прогрес та зрозуміти прогалини у різних сферах реформування.

Хто ж готує такий звіт, і як це відбувалося торік?

Обсяги роботи над оцінкою різних напрямків та тем, справді, величезний, тому підготовку такого документа довірили роботу Коаліції громадських організацій, члени якої аналізують різні теми відповідно до власної експертизи.

А оскільки Transparency International Ukraine вже багато років залишається лідеркою в роботі з темою боротьби з корупцією, в межах підготовки Тіньового звіту ми аналізували саме цей напрям.

Для цього, як і торік, ми провели незалежний аудит антикорупційної політики – це дало нам змогу у звіті надати докази, цифри та аналітику.

Тут зазначу, що при створенні Тіньового звіту експерти не просто констатують проблеми, а проводять глибокий аналіз і пропонують рішення. Так минулого року ми визначили 94 проблеми і, відповідно, надали свої 94 рекомендації. Як буде цьогогоріч – поділимося вже зовсім скоро під час презентації звіту.

Нагадаю, що торік один із викликів стосувався недостатності повноважень керівника САП для початку кримінального переслідування та погодження основних слідчих дій щодо народних депутатів. Окрім цього, проблемою ми тоді також визначили спливання строку повноважень Громадської ради міжнародних експертів до завершення конкурсу на суддів ВАКС. А ще торік ми звернули увагу й на потребу доопрацювання законопроекту, спрямованого на розвиток інституту угод.

Звісно, за рік деякі з викликів у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю вдалося подолати, проте усі ми були свідками того, як з'являлися нові. І детальніше всі їх ми описали у Тіньовому звіті, який вже зовсім скоро стане доступний усім.

А от чи дослухається до наших пересторог Європейська комісія – дізнаємося згодом (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/borovyk/68ed013ad4428/>). – 2025. – 13.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Борис Кушнірук, економіст

Компенсатори зниження ставок прямих податків (частина перша: податок на житлову нерухомість)

Навесні цього року я хотів написати невеликий коментар щодо спрощеної системи оподаткування, але поступово почав формуватися великий за обсягом текст, присвячений міркуванням про значні зміни податкової системи України. Він є певним узагальненням багатьох десятків дописів, які стосуються податкової проблематики, написаних мною, мабуть, протягом останніх п'ятнадцяти років.

Один із наріжних каменів мого бачення побудови податкової системи полягає в усвідомленні, з одного боку, що в країнах із перехідною економікою, до яких належить Україна, високі ставки прямих податків (податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), податок на прибуток, квазіподаток – ЄСВ) є вкрай шкідливими.

З іншого боку, не можна просто знизити податкові ставки, сподіваючись, що економіка сама по собі «детінізується», і коштів буде достатньо для фінансування принаймні базових потреб державного та місцевих бюджетів.

Тобто, знижуючи ставки прямих податків, необхідно забезпечити прогнозовані та стабільні компенсатори податкових надходжень. Інакший підхід є щонайменше непрофесійним. Його не сприйматимуть позитивно ані в Україні, ані західні донори, які допомагають українському народу вистояти перед військовою агресією Росії, а після її завершення – забезпечити відновлення української економіки.

Крім того, важливо, щоб зберігалася справедливість системи оподаткування. Не можуть існувати податкові преференції, які, по суті, дозволяють частині громадян та бізнесу суттєво зменшити податкові платежі порівняно з іншими. Це неминуче породжуватиме податкові зловживання. З огляду на це, спрощена система оподаткування має бути навіть розширена, подекуди в імперативному порядку, але при цьому вона не повинна дозволяти використовувати її для податкової оптимізації, а тим більше сприяти шахрайству, спрямованому на отримання відшкодування коштів із державного бюджету.

Весь текст із пропозиціями щодо змін податкової системи я планую оприлюднити пізніше. Зараз його вивчає певне коло експертів, які мають публічний статус та довіру не лише з боку громадянського суспільства, але й бізнесу та високопосадовців в органах державної влади.

Компенсатори податкових надходжень передбачають внесення змін до податкової системи, які призведуть до мобілізації додаткових коштів до державного та місцевих бюджетів. Однак додаткові податкові платежі доведеться сплачувати громадянам та бізнесу, що неминуче викликатиме категоричні заперечення щонайменше в частини з них.

У тексті, який згодом планую оприлюднити, не передбачалося детального роз'яснення логіки впровадження таких компенсаторів. Для фахових економістів, які розуміються на державних фінансах, це навряд чи потрібно. А от щодо широкого загалу, деякі пояснення можуть бути доцільними.

Тому я вирішив написати кілька статей, які присвячуватимуться поясненню логіки кожного з цих компенсаторів.

І перша з них стосується податку на нерухомість.

Фактично, єдині, але значущі втрати податкових надходжень пов'язані з пропозицією встановити основну ставку ПДФО у розмірі 10 відсотків, з одночасним скасуванням військового збору. Підвищена ставка – у розмірі 13 відсотків, – має стосуватися лише доходів, що перевищують 5 млн грн (умовний еквівалент 100 тисяч євро).

Також пропонується, що ПДФО не сплачуватиметься домогосподарствами, у яких сукупні доходи нижчі за реальний показник прожиткового мінімуму, або ставатимуть такими внаслідок його сплати. (Реформу податкової системи потрібно буде проводити після завершення війни, і тоді військовий збір також доцільно буде скасувати).

При такому зменшенні ставки ПДФО найбільше постраждають місцеві бюджети, для яких цей податок є основним джерелом надходжень.

Одним із важливих компенсаторів для них має бути впровадження податку на нерухомість

для всіх власників, окрім тих, чиї доходи домогосподарства нижчі за прожитковий мінімум або стануть такими після сплати цього податку. Звісно, ця податкова пільга має діяти, якщо у їхній власності знаходяться об'єкти нерухомості не більше певного розміру.

Розумію, що дехто може заявити, що податок на нерухомість існує й зараз. Але він настільки абсурдний, що його недарма називають податком на квадратні метри. До класичного розуміння «податку на нерухомість» він має дуже віддалене відношення.

Насправді, нам потрібно впроваджувати саме податок на нерухомість, яка складається з будівель і земельних ділянок.

У своїй основній статті я наводжу такі дані. За підсумками 2023 року до місцевих бюджетів надходжень від податку на нерухоме майно (відмінне від земельної ділянки) надійшло лише 9,1 млрд гривень. Із цієї суми надходження розподіляються так:

1,2 млрд грн (приблизно 13%) – від житлової нерухомості. Це податок, який сплачують переважно фізичні особи.

7,8 млрд грн (приблизно 86%) – від нежитлової нерухомості. Цей податок сплачують переважно юридичні особи (компанії). Безпосередньо надходження до місцевих бюджетів від земельного податку (без плати за орендовані землі) становили орієнтовно 11,8 млрд грн.

Це мізерні надходження, якщо враховувати, що вартість об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, а також земель сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення, які знаходяться у власності приватних фізичних та юридичних осіб, оцінюється у трильйони доларів.

У чому абсурдність нинішнього податку на нерухомість і що потрібно в ньому кардинально міняти?

На сьогодні податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачують як фізичні, так і юридичні особи (включно з нерезидентами), які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості.

Основні норми чинного податку на житлову нерухомість для громадян (фізичних осіб)

Податок сплачується лише за так звані «зайві» квадратні метри, тобто за ту площу, яка перевищує встановлені законом пільгові норми.

1. Платники та об'єкти оподаткування: Податок мають сплачувати власники житла, загальна площа якого перевищує такі ліміти:

для квартир (незалежно від кількості) неоподатковувана площа (пільга) – до 60 м²; оподаткуванню підлягає площа – понад 60 м².

житловий будинок (незалежно від кількості) неоподатковувана площа (пільга) – до 120 м²; оподаткуванню підлягає площа – понад 120 м².

різні типи житла (квартира + будинок та/або їхні частки) – неоподатковувана площа (пільга) – до 180 м²; оподаткуванню підлягає площа – понад 180 м².

2. Ставка податку: Ставку податку встановлює місцева влада (сільські, селищні або міські ради) залежно від типу об'єкта та його розташування. Розмір ставки не може перевищувати 1,5% від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 квадратний метр оподатковуваної площі.

Приклад розрахунку (нарахування у 2025 році за 2024 рік): Оскільки податок нараховується за попередній (звітний) рік, для розрахунку 2025 року (за 2024 рік) береться мінімальна зарплата станом на 01.01.2024, яка становила 7 100 грн. Максимальна ставка за 1 кв. м: 7100 грн × 1,5% = 106,5 грн. Тобто, за кожен «зайвий» квадратний метр доведеться заплатити до 106,5 грн (конкретна сума залежить від рішення місцевої ради).

3. Крім того, податкове законодавство передбачає додаткові платежі у вигляді «Податку на розкіш».

Якщо загальна площа житлової нерухомості значно перевищує встановлені ліміти, застосовується додатковий фіксований платіж у розмірі 25 000 грн на рік за кожен такий об'єкт:

Для квартири – загальна площа якої перевищує 300 кв. м.

Для будинку – загальна площа якого перевищує 500 кв. м.

Перше зауваження щодо нинішньої версії «податку на нерухомість» стосується того, що базою оподаткування є саме квадратні метри.

Це очевидно абсурдно. Вартість квартири однакової площі в новобудові, наприклад, преміумкласу у центрі Києва, і квартири у «хрущовці» десь на околицях міста буде відрізнятися у 8–10 разів. Уже не кажучи про порівняння з вартістю житла десь у районному центрі. І ці об'єкти наші можновладці вирішили оподатковувати, виходячи лише з показника «квадратні метри».

Очевидно, що це некоректно та абсурдно. Хоча цілком зрозуміло, адже вони живуть не у «хрущовках» і не панельних будинках 70–80-х років минулого століття. І платити більше зовсім не бажають.

Реальна вартість квартири

Реальна вартість квартири й будь-якої житлової нерухомості залежить не тільки від площі, але й від низки інших значущих чинників:

- місце розташування, тобто вартості землі, на якій вона розташована;

- року будівництва;

- класності будівлі (їх має бути умовно «чотири» – економ, комфорт, бізнес та преміум);
- висотності;

- типу перекриття;

- наявності ліфта (якщо йдеться про багатоквартирні будинки);

- розташування квартири в будинку (у переважній більшості випадків перший і останній поверхи вважаються недоліком);

- року реконструкції, якщо така була;

- наявності паркувальних площ для автомобілів та підвальних приміщень (зараз це стало особливо актуальним і, на жаль, буде таким протягом багатьох десятиліть).

Оподаткування нерухомості повинно це все враховувати.

Для уникнення волюнтаризму та зловживань необхідно передбачити прозору і стабільну систему розрахунку вартості нерухомості, яка підлягає оподаткуванню.

Для багатоквартирних будинків базою оподаткування має бути базова вартість будівництва квадратного метру, встановлена урядом, яка перераховуватиметься кожні п'ять років (до стабілізації цін – кожні три роки), помножена на кілька коефіцієнтів (факторів),

згаданих вище. Вага кожного з цих факторів має бути прямо вказана у Податковому кодексі.

Для приватних будинків базою оподаткування має бути базова вартість будівництва квадратного метру, встановлена урядом, помножена на кілька коефіцієнтів (факторів), а саме: вартість «сотки» землі, на якій розташована будівля, загальна площа земельної ділянки, площа будинку, класність будівлі.

Зауваження щодо а-ля «Податку на розкіш»

Як зазначалося вище, вартість об'єкта нерухомості не зводиться до його площі. Відповідно, встановлюючи прив'язку лише до показника квадратних метрів, законодавці суттєво зменшили розмір реального податку на нерухомість для великих маєтків із вартістю у багато мільйонів доларів. Представник середнього класу з будинком площею умовно 600 квадратних метрів і мультимільйонер із маєтком площею кілька тисяч квадратних метрів і вартістю у десятки мільйонів доларів заплатять однакові 25 тисяч гривень.

Коректним підходом, який враховує реальну вартість нерухомого майна, має бути різна ставка податку, яка сплачується з нього.

Податок на нерухомість не повинен виглядати покаранням і не бути обтяжливим, особливо для осіб із низьким і середнім рівнем доходів. Водночас він має встановлювати зрозумілу і прозору систему відмінності оподаткування залежно від вартості нерухомості, якою володіє та чи інша особа.

У своїх змінах податкової системи я запропонував таку градацію ставок податку: Річний платіж податку на житлову нерухомість має бути у межах 0,1–0,3% від її обрахованої вартості.

Ставка 0,1% встановлюється для об'єктів із вартістю до 15 млн грн (еквівалент 300 тис. євро).

0,2% – для об'єктів із вартістю понад 15 млн грн і до 50 млн грн (еквівалент 1 млн євро).

0,3% – для об'єктів із вартістю понад 50 млн грн (еквівалент 1 млн євро).

У пропозиціях також передбачається, що власники квартир у багатоквартирних будинках можуть сплачувати цей податок, поділивши на

12 місяців, і включатись окремим рядком у квитанції на комунальні послуги.

Якщо в особи кілька об'єктів нерухомості (житлової та земельних ділянок), які знаходяться у різних об'єднаних територіальних громадах (ОТГ), тоді вона сплачує податок до бюджетів ОТГ, виходячи з вартості конкретного об'єкта нерухомості. Але якщо сукупно їхня ринкова вартість перевищує 15 млн грн чи 50 млн грн, тоді різницю сукупного податку на нерухомість він сплачує за місцем своєї реєстрації.

Є ще одна важлива складова питання впровадження податку на житлову нерухомість (у багатоквартирних будинках). Будь-яка споруда є продовженням і нерозривною складовою земельної ділянки, на якій вона розташована. З погляду економічної теорії будь-яка споруда – це покращення земельної ділянки. Відповідно, якщо ми хочемо впроваджувати коректний податок на нерухомість, то всі земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні житлові будинки, а також їхні прибудинкові території, мають бути безоплатно передані органами місцевого самоврядування у спільну неподільну власність власників помешкань у них. Це стосується як уже побудованих багатоквартирних житлових будинків, так і тих, що будуватимуться у майбутньому.

Ба більше, усе будівництво, окрім споруд громадського призначення, має передбачати, що спочатку на публічних торгах продаватиметься земля з цільовим призначенням і містобудівними обмеженнями, а потім вона вважатиметься власністю тих осіб, які є власниками (співвласниками) побудованої на ній будівлі чи сукупності будівель.

Обов'язковість цього мала бути прямо передбачена нормами Цивільного кодексу України.

Зрозуміло, що місцеві керманичі максимально саботуватимуть це, оскільки в нинішній моделі містобудування земля у містах є одним із головних джерел корупції та їхнього збагачення, а також наближених до них забудовників. Але коли постане питання, що податок на нерухомість стане одним із головних джерел наповнення місцевого бюджету, і надходження від нього будуть

можливими лише після переоформлення земельних ділянок під багатоквартирними будинками у спільну неподільну власність власників помешкань у них, тоді вони будуть змушені це зробити (<https://censor.net/ua/blogs/3579307/kompensatory-znyjennya-stavok-pryamyh-podatviv-chastyna-persha-podatok-na-jytlovu-neruhomist>). – 2025. – 13.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Аркадій Корнацький, юрист, народний депутат VIII скликання

Знищення України шляхом знищення в Україні верховенства права.

У Конституції України принципи верховенства права – на найвищому у світі юридичному рівні.

Діяльність органів влади України – тотально неконституційна.

16 липня 1990 року Декларацією про державний суверенітет України було визнано необхідність побудови правової держави.

У 1991-1992 роках до Конституції Української РСР були внесені анти-тоталітарні зміни, вона стала Конституцією України. На конституційному рівні в Україні було встановлено загальні засади верховенства права.

28 червня 1996 року прийнята Конституція (Основний Закон) України, якою на найвищому у світі юридичному рівні встановлено принципи правової держави, верховенства права, найвищої юридичної сили Конституції України (далі – принципи верховенства права).

Та попри таку потужну правову основу, принципи верховенства права в Україні від самого початку їх встановлення не діяли і до сьогодні не діють. Вони повністю подавлені практичною протиправною діяльністю органів влади України, яка від самого початку епохи Незалежності здійснюється не відповідно до принципів верховенства права, як мало би бути у демократичній правовій державі, а прямо всупереч їм, відповідно до їх антиподу, притаманного диктаторським режимам –

принципу верховенства усіх виданих органами влади та існуючих (чинних), у тому числі неконституційних, актів органів влади (далі – принцип верховенства актів органів влади).

Зміст діяльності органів влади Української РСР повністю визначала Комуністична партія. Зміст діяльності органів влади України повністю визначає так звана політична еліта України.

«Принцип верховенства актів органів влади» не виник нізвідки – він є повним аналогом панівного у Радянському Союзі «принципу соціалістичної законності», це терміни-синоніми. Усталена звичка народних мас підкорятися існуючому («чинному») законодавству, глибоко укорінена в українському суспільстві протягом десятиліть диктатури Комуністичної партії «соціалістична правосвідомість» людей дали можливість «українській політичній еліті», яка виявилася антинародною та злодійською, шахрайськими юридичними методами непомітно трансформувати принцип соціалістичної законності Союзу РСР в неофіційний, завідомо протиправний, латентний, але *de facto* домінуючий в *de jure* правовій Україні «принцип верховенства актів органів влади».

Внаслідок цього у правовій та політичній системах української держави після проголошення Незалежності по суті нічого на краще не змінилося.

В Українській РСР *de jure* і *de facto* панував протиправний з огляду на права людини принцип соціалістичної законності. Саме на ньому базувалася диктатура Компартії. Він же продовжив панування і в Україні – тільки без його «соціалістичного» найменування, у форматі неофіційного, латентного, фактичного, але так само протиправного «принципу верховенства актів органів влади». Саме на ньому базується свавілля «української політичної еліти».

Внаслідок такого « правонаступництва » диктатуру Компартії Української РСР в незалежній Україні у повному обсязі замістила диктатура «політичної еліти України», що утворилася в основному із бувших функціонерів Компартії, КДБ, їх агентури та підконтрольних

їм організованих злочинних угруповань під назвою «політичні партії».

Тобто «радянську еліту» з її тоталітарною правосвідомістю замістила умовна нова українська «еліта» – з точно такою ж як у «попередників» правосвідомістю, орієнтованою на таку ж як при соціалізмі протиправну «законність», а саме на верховенство будь-яких чинних актів органів влади – а не на верховенство права.

Ця «еліта» своїми злочинними діями здійснила в Україні латентний конституційний переворот, повністю паралізувала дію принципів верховенства права, внаслідок чого вони, ці принципи, і Конституція України загалом *de facto* стали декоративною частиною українського законодавства.

І попри те, що *de jure* принципи верховенства права є діючими, Україна так і не стала і до сьогодні не є дійсно демократичною правовою державою – такою є сила диктатури «еліти», її протиправного «адміністративного ресурсу». Саметому в Україні виникли і процвітають олігархат і тотальна корупція, знищується державність, пограбовано і приречено на вимирання народ, Україна із однієї з найпотужніших економік Європи стала країною із найбіднішим та найбільш обезправленим у Європі населенням.

«Еліта» довела Україну до цього убивчого для держави стану шляхом втілення системного протиправного офіційного тлумачення низки конституційних юридичних термінів (зокрема «Конституційний Суд України вирішує питання», «закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними», «чинність законів, інших актів» тощо), окремих положень та загалом Конституції України, закону України «Про Конституційний Суд України», іншого законодавства, у масовевидання і протиправне застосування неконституційних актів, та у засновану на цьому протиправному тлумаченні протиправну діяльність органів влади.

Масштаби злочинів «еліти» по подавленню дії принципів верховенства права є колосальними: неконституційними і такими що не підлягають застосуванню є десятки тисяч

чинних законів та інших актів – і тим не менш вони застосовуються.

Неконституційним є навіть нині чинний текст Конституції України – «в редакції Закону №742-VII від 21.02.2014» – оскільки цей «закон №742» є явно неконституційним внаслідок очевидної невідповідності Конституції України та явного порушення встановленої нею процедури прийняття законів, отже його як закону України *de jure* не існує.

Неконституційною є діяльність Конституційного Суду України.

Більше того, КСУ є одним із головних інструментів обману суспільства і подавлення верховенства права. Саме для цього «еліта» фіктивно, без жодних на те правових підстав, віртуально «наділила» його «повноваженнями», яких він насправді не має.

Внаслідок цього обману вважається, що неконституційність законів та інших актів виникає в силу рішення КСУ, тоді коли насправді вона виникає в силу прямої дії норм і принципів Конституції України як наслідок невідповідності законів та інших актів Конституції України або порушення встановленої процедури їх прийняття, і виникає в процесі правотворчості в момент, коли такі порушення Основного Закону України допускаються суб'єктами правотворчості – а не тоді, коли «вирішить» КСУ.

Визнання Конституційним Судом неконституційності актів є лише констатацією вже існуючих юридичних фактів неконституційності, нелегітимності, недійсності актів, які як неконституційні не є законами чи іншими правовими актами України, а відтак не мають юридичної сили і не підлягають застосуванню.

Визнавати, а точніше – констатувати факти неконституційності актів, та приймати рішення стосовно їх дотримання чи ігнорування, у правовій державі має право кожен громадянин, а посадові особи органів влади зобов'язані це робити – і для цього не потрібно жодних рішень чи висновків Конституційного Суду України.

Проте нинішній КСУ від початку його створення у 1996 році діє у парадигмі міфу

про «повноваження» КСУ, від яких начебто залежить конституційність/неконституційність актів, набуття чи втрата ними юридичної сили, придуманого і роздутого «елітою» в її деструктивних інтересах, і тому є співучасником злочинів «еліти».

Такими ж співучасниками злочинів «еліти» є українські судді, зокрема вищих судових інстанцій, які внаслідок їх юридичної компетентності не можуть не усвідомлювати завідомої неправосудності судочинства, що здійснюється всупереч принципам верховенства права.

Будучи зобов'язаними, в силу частини другої статті 19, частини першої статті 129 Конституції України діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, керуватися верховенством права, у тому числі тлумачити ті положення законодавства, що породжують правову невизначеність, виключно з огляду на принципи верховенства права, вони натомість керуються вигаданими «елітою» із злочинними цілями завідомо протиправними, неконституційними тлумаченнями окремих положень Конституції України, та неконституційним законодавством.

Неймовірно, але це факт: одна з найбільших держав Європи, Україна, зруйнована майже вщент шляхом протиправного тлумачення політичними аферистами усього лиш кількох юридичних термінів!

І може здатися ще більш неймовірним, що реанімація принципів верховенства права із того стану штучного анабіозу, у який його ввела «еліта», та введення їх у дію, дуже швидко зробить Україну могутньою і процвітаючою.

Але так і буде.

Тому що реальне визнання і реальна дія принципів верховенства права дадуть українцям і Україні грандіозні ресурси і можливості для подолання проблем і розбудови потужної правової народної держави (<https://censor.net/ua/blogs/3580205/znyschennya-ukrayiny-shlyahom-znyschennya-v-ukrayini-verhovenstva-prava>). – 2025. – 17.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

«Після нас хоч потоп». Бюджет соціального обману та фінансових маніпуляцій

Саме такою є філософія влади при формуванні державного бюджету на 2026 рік. Фінансово-економічний блок уряду нагадує фокусників на арені цирку, що дістають із циліндру квіти та зайчиків, котрі не потрапляють до публіки. Саме така асоціація найбільше підходить для «хіт-параду» підвищення соціальних стандартів у цьому проєкті бюджету – бо насправді він лише створює ілюзію покращення рівня життя пересічних українців у майбутньому. Але в найближчій перспективі українському суспільству пропонують занурити голову в пащу розгніваному леву з непередбачуваними наслідками. Що я маю на увазі? Потенційна відсутність джерел реального забезпечення підвищених виплат у державній казні – у майбутньому може банально не вистачити грошей. А це своєю чергою, може призвести до колапсу системи публічних фінансів, нездатності держави виконати взяті на себе зобов'язання та соціальних катаклізмів і суспільного неспокою.

Проєкт бюджету містить Додаток на сімдесят сторінок з детальним описом фіскальних ризиків та їх потенційного впливу на виконання державного бюджету. У широкому діапазоні: від наслідків, спричинених продовженням бойових дій, до ризиків недостатнього рівня або навіть скорочення міжнародної фінансової допомоги. Тобто влада розуміє і усвідомлює небезпеки і все одно вносить такий проєкт бюджету, сподіваючись на «щасливий збіг обставин».

Можна констатувати, що ми знову стали свідками очевидної непрофесійності влади, «окозамилування» та провального управління економікою і державними фінансами, що «підвішує на гачок» усю країну і створює величезні економіко-соціальні ризики у

найближчі місяці. Країна не потребує рішень у стилі героїв серіалу «Чорнобиль» – коли всі роблять вигляд, що контролюють ситуацію. Нам необхідне комплексне та професійне вирішення актуальних соціально-економічних викликів для економіки зраненого війною суспільства.

На цьому фоні «холодним душем» виглядають результати опитування компанії SOCIS, згідно з якими на запитання про найбільші помилки нинішньої влади перше місце з великим відривом отримала відповідь «розкрадання бюджетних коштів» – так вважають 61,5% опитаних. Для порівняння, «неналежну підготовку до війни» зазначили 46,6%.

Зростання соцвиплат хоч і задекларовано, але фундаментальні проблеми соціального забезпечення не вирішені. Практика економії державних фінансів за рахунок найбільш соціально незахищених категорій громадян буде продовжена.

1. Суттєве відставання реальних доходів найбільш соціально незахищених верств населення від реального прожиткового мінімуму зберігатиметься й надалі. Визначений на 2026 рік розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб (3 328 грн) у понад 2,6 рази менший від фактичного розміру прожиткового мінімуму, розрахованого Міністерством соціальної політики України (наприклад, у цінах червня 2025 року це 8 827 грн).

2. Не буде вирішено проблему бідності для пенсіонерів. Уряд закладає збільшення мінімальної пенсії на 234 грн. Згідно з поданим проєктом бюджету, мінімальна пенсія в Україні з 1 січня 2026 року складатиме 2 595 грн. (майже втричі менше вищевизначеного фактичного розміру прожиткового мінімуму). Більше того, відповідно до інформації Пенсійного фонду України, станом на 01.07.2025 в Україні 5,75 млн. осіб отримували пенсії у середньому розмірі до 5 000 грн., що складало 56,1 % від загальної чисельності пенсіонерів.

3. Реальне зростання цін за весь час війни суттєво перевищує довгоочікуване, але одноразове збільшення зарплат бюджетникам та соціальних виплат у наступному році. Це

вже завдало реальної шкоди та болісно вдарило по добробуту та базових життєвих потребах багатьох українських родин. Наприклад, починаючи з 2022 року ціни на харчові продукти загалом зросли на +74%. А враховуючи, що незаможні сім'ї витрачають не менше 57% свого бюджету на базові потреби (особливо на харчування) реальна інфляція для біднішої частини населення за чотири роки може сягати 70%. Отже, заплановане підвищення зарплати на 50% для освітян у 2026 році можна розглядати як запізнїлу компенсацію фактично понесених домашніми бюджетами втрат.

4. Цікава економіко-юридична конструкція збільшення зарплат учителям. Для цього уряд пропонує створити окрему програму «Підвищення престижності праці у сфері освіти» (код 2211410) із загальним обсягом асигнувань 53,8 млрд. грн. . При цьому загальний розмір освітньої субвенції місцевим бюджетам (код 2211190), за допомогою якої функціонує традиційний механізм виплати зарплати вчителям, залишено без змін у сумі приблизно 103 млрд. грн (на рівні минулого року). Простіше кажучи, впровадження окремої тимчасової бюджетної програми – це гарантія фінансування тільки на один рік: якщо буде добра воля, то її продовжать у наступному році, а якщо ні – то анулюють бюджетну програму та відповідне зростання зарплат освітян (і навіть можуть «забути» помістити це збільшення зарплати в інші бюджетні програми)!

З іншого боку, освітня субсидія для місцевих бюджетів (на них припадає основне навантаження із виплат) – більш стабільний, перевірений та надійний механізм для гарантування виплат підвищеної зарплати вчителям у більш довгостроковій перспективі. Але тут виникає інша проблема. Під час надання проєкту бюджету-2026 уряд порушив вимоги Бюджетного кодексу щодо згаданої освітньої субвенції, і не презентував затверджений обсяг міжбюджетних трансфертів окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів. І тут виникають ризики «ручного розподілу» урядовцями міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами вже після ухвалення Державного кошторису України на 2026 рік,

що ставить під загрозу фінансову незалежність місцевого самоврядування. Тобто може бути задіяний «фіскальний батіг для місцевого самоврядування» – «нелояльному» меру не дадуть із державного бюджету необхідні для виплати освітянам кошти.

У поданому урядом проєкті бюджету на 2026 рік відсутні реалістичні джерела фінансування видатків

Розрахунки уряду ґрунтуються на тому, що збільшення бюджетних виплат стимулюватиме споживчий попит домогосподарств. Простіше кажучи, більше витрачаємо з бюджету – домогосподарства мають більше грошей, які спрямовуються на купівлю товарів та послуг. Тоді стає економічно вигідним більше виробляти товарів, а отже стимулюється економічне зростання. Проте, за оцінками експертів, така, в принципі, життєздатна та логічна модель економічного розвитку не спрацює в реаліях сучасної України. Чому?

По-перше, катастрофічна залежність публічних фінансів України від фінансової допомоги Заходу. У 2026 році передбачається фінансування загального фонду державного бюджету за рахунок здійснення державних запозичень у сумі приблизно 2,429 трлн. грн, приблизно 83 % будуть зовнішніми запозиченнями. Так, за оцінкою міністра фінансів України, на сьогодні (на бюджетний 2025 рік) сформована ще не забезпечена потреба у міжнародній фінансовій допомозі на 2025 рік у обсязі 8,7 млрд. дол. США. На наступні два роки експерти Нацбанку закладають потребу в зовнішньому фінансуванні обсягом близько 65 млрд. дол. США (35 млрд. дол. у 2026 році та 30 млрд. дол. у 2027-му), з яких приблизно дві третини не мають підтверджених джерел фінансування на 2026-2027 роки.

По-друге, через жорстку, іноді не досить обґрунтовану мобілізацію, та масову еміграцію, відсутні робочі руки для потреб економіки та збільшення ВВП (частково це правдиво і для кількості «гаманців», що знижує позитивний імпульс від витрачання коштів). Також є окремі специфічні риси вітчизняного економічного розвитку, що змушують замислитися над ефективністю витрачання бюджетних коштів

та реалістичністю прогнозованого обсягу надходжень до головного кошторису країни.

Нещодавно в.о. голови Державної податкової служби України Леся Карнаух провела зустріч з представниками інститутів громадянського суспільства та бізнес-спільноти. Одна з учасниць зустрічі у Фейсбуці передала цікаву цифру, яку було озвучено на цій зустрічі.

Так, 1400 компаній дають 50% всіх податкових надходжень в Україні. Зазначені 1400 підприємств становлять приблизно 0,093 % від 1,5 млн. існуючих в Україні юридичних осіб (без ФОП). Тобто – увага – менше 1 % від кількості зареєстрованих юридичних осіб забезпечують половину сплачених до бюджету податків! Така велика кількість юридичних осіб може свідчити про колосальний потенціал для ухилення від оподаткування та «сірої» тіньової економічної діяльності. Висновок один: влада не використовує можливості детінізації для наповнення державного бюджету і не здатна ефективно працювати з реальним сектором економіки.

У нашої команди виникає питання, а звідки взялась ця цифра? Її озвучила головна податківниця країни на зустрічі з представниками бізнес-спільноти? Якщо її правильність та достовірність підтвердиться, то ми будемо надалі розбиратись у причинах такої ситуації. Найголовніше, знайти джерела для детінізації, «підказати» фіскалам як наповнити бюджет без зростання податкового навантаження на чесно працюючий бізнес.

За оцінками експертів, у проєкті державного бюджету-2026 заплановано надходження частини чистого прибутку (доходу) та дивідендів від державних підприємств у сумі 70,3 млрд грн, що більше від плану на 2025 рік на 5,1 млрд грн (або на 7,8 %). Такий результат планується досягти переважно за рахунок підприємств оборонно-промислового комплексу та державних банків. Зараз добре відомі стан та фінансові проблеми декількох великих державних компаній («Укрзалізниця», «Укрпошти»). Це змушує більш критично ставитися до таких позитивних прогнозів. Є ризик, що замість донорів бюджету державні

підприємства можуть стати джерелом фіскальних ризиків (потреби витратити публічні кошти, котрих і так не вистачає).

Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів, під час роботи над проєктом державного бюджету на 2026 рік, «Розумна Політика» реагуватиме на першочергові суспільні запити і вимагатиме аудиту ефективності використання публічних коштів (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/68f62f5905794/>). – 20.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Петро Андрющенко, керівник Центру вивчення окупації

Росія змінює концепт міграції. Як це вплине на нас?

Росія затвердила «Концепцію державної міграційної політики Російської Федерації на 2026–2030 роки». Дуже цікавий документ, який відображає зміну підходів Росії до мігрантів. Проте це їхня проблема – етно-анклави та банди, яка нам лише має допомогти розвалити Росію.

Але головне, що впадає в око, – зміна пріоритету. Тепер головним демографічним рішенням є не залучення азіатів, а спонукання до повернення додому, в першу чергу наших біженців.

Поки місцева окупаційна влада іншою рукою штовхає людей остаточно не повертатися через політику «безхазяйності», Кремль робить кульбіт у повітрі. Що нам варто очікувати і наскільки це створює соціальну загрозу (не лише для нас)? Тут є два прості маркери.

Перший – якщо буде пом'якшено правила перетину через Шереметьєво або їх буде скасовано, це продемонструє бажання й готовність приймати українців в окупацію.

Другий маркер – повернення процедури прискореного отримання російського паспорта евакуйованим із окупованих територій. Ця процедура не діє з січня цього року, і саме її відсутність робить повернення в окупацію безглуздом і стала на заваді такого процесу.

Цікаво, що не ми зупинили зворотню міграцію – це зробила РФ.

Проте подібна стратегія РФ – виклик не лише для нас. Бо в тексті Концепції чітко проглядається інший пріоритет у міграційній політиці – спонукання «російськомовних» до повернення. Неважко побачити, що від широко відкритої міграції «всіх» – людей з іншою релігією, цінностями, традиціями та ліберальними поглядами – росіяни переходять до етнічної сегрегації та відверто дискримінаційних правил для мігрантів: тільки традиційні цінності, РПЦ і моногамія в комплекті з гомофобією.

На цьому фоні вдвічі безглуздо й безвідповідально (якщо не сказати «злочинно»)

виглядає вперта відмова зупинити виплати пенсій та соціальної підтримки на окупованих територіях. Мабуть, українські чиновники й депутати вважають, що зменшення фізичної присутності наших громадян пенсійного віку в Україні – недостатнє. Саме подвійна пенсія є основним мотиватором для повернення або для відмови від евакуації.

З іншого боку, в Україні (на відміну від РФ) взагалі немає ані бачення, ані політики, ані стратегії, ані бажання їх мати щодо біженців, мігрантів чи повернення громадян додому. Тому прямо зараз, якщо не почати діяти, – ми знову програємо Росії в битві за людей (https://lb.ua/blog/petro_andriushchenko/701854_rosiya_zminyuie_kontsept_migratsii_yak_tse.html). – 2025. – 16.10).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 19 (305) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Бергелська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 16.10.2025

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 4,58.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.